

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра української філології

**Кваліфікаційна робота
з української мови на тему**

**«КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА В ПРОМОВАХ
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО»**

студента групи МСО укр 03-22
філологічного факультету освітніх технологій
за освітньою програмою «Українська мова і
література, англійська мова, редагування освітніх
видань»,

спеціальністю 014 Середня освіта,
спеціалізацією Українська мова і література,
форми здобуття освіти: денна

Кривенка Антона Олександровича

Допущена до захисту
«___» _____ року

Завідувач кафедри

(підпис) (ПІБ)

Науковий керівник –
кандидат філологічних наук,
доцент Мінчак Галина Богданівна

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. МЕТАФОРА В СИСТЕМІ ЗОБРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	7
1.1. Еволюція лінгвофілософського вивчення метафори.....	7
1.2. Поняття метафори в лінгвістиці.....	12
1.3. Концептуальна метафора.....	16
1.4. Особливості концептуальної метафори в сучасних політичних промовах.....	21
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. ТИПОЛОГІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ МЕТАФОР У ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО	28
2.1. Антропоморфна метафора та її різновиди.....	28
2.1.1. Соціоморфна метафора.....	29
2.1.2. Мілітарна метафора.....	30
2.1.3. Кримінально-правова метафора.....	32
2.1.4. Міфологічна метафора.....	33
2.1.5. Торгово-економічна метафора.....	34
2.1.6. Науково-освітня метафора.....	35
2.1.7. Метафора родинності.....	35
2.1.8. Метафора спорту.....	37
2.1.9. Синестезійна метафора.....	38
2.2. Природоморфна метафора.....	40
2.2.1. Метафора з донорською зоною ПРИРОДНІ ЯВИЩА.....	40
2.2.2. Зооморфна метафора.....	41
2.2.3. Фітоморфна метафора.....	42
2.2.4. Ландшафтна метафора.....	43
2.2.5 Морська метафора.....	44
2.3. Артефактна метафора.....	45
2.3.1. Архітектурна метафора.....	46

2.3.2. Метафора механізму.....	48
2.4. Орієнтаційна метафора.....	49
Висновки до розділу 2.	50
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ МОВЛЕННІ.....	52
3.1. Алгоритм соціолінгвістичного дослідження.....	52
3.2. Сприйняття українцями метафори в політичному дискурсі.....	66
3.3. Функції метафори в політичному мовленні.....	61
3.4. Засоби вираження концептуальної метафори в політичних промовах Володимира Зеленського.....	63
Висновки до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	83
ДОДАТОК. Результати соціопитування українців щодо ставлення до політичної метафорики.....	86
SUMMARY.....	92

ВСТУП

Лінгвістика ХХІ століття вирізняється осмисленням нових мовних феноменів, спираючись на знання з політології, соціології, етнології, соціопсихології тощо. Зрозуміло, що сьогодні основна увага світу зосереджена на Україні, зокрема на її політичному процесі. Із цієї причини вивчення промов Президента України, передусім у мовнокогнітивному і прагмалінгвістичному аспектах, є цікавим і актуальним.

Будь-яка людська діяльність відбувається за допомогою мисленнєвих процесів, що вербалізуються в мові через певні концепти або поняття. Мова має безпосередній вплив на суспільство, довкілля, культуру, мистецтво. Наукового обґрунтування ці спостереження набули у ХVІІІ–ХІХ ст. ще завдяки працям В. фон Гумбольдта й О. Потебні. Зацікавлення дослідженням людського чинника в мові й вивчення мови з погляду антропоцентризму в лінгвістиці набув популярності в другій половині ХХ століття. Цим питанням займаються українські та закордонні вчені, серед яких: А. Вежбицька, І Голубовська, С. Жаботинська, В. Жайворонок, П. Мацьків, О. Селіванова, В. Калашник, С. Єрмоленко, В. Русанівський, Л. Лисиченко, Т. Космеда, А. Загнітко, Н. Мех, Д. Лакофф, М. Блек, М. Турньє, Д. Гордон та ін.

Актуальність роботи полягає в необхідності з'ясування нових тенденцій у концептуальній метафориці, в охопленні та систематизації нових метафор, спричинених російсько-українською війною і вербалізованих у політичних промовах Президента України Володимира Зеленського.

У вітчизняній науці бракує якісних і глибоких досліджень, присвячених комплексному вивченню концептуальної метафори, зокрема в політичному дискурсі. Нові одиниці потребують фахового комплексного аналізу, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Об'єкт кваліфікаційної роботи – концептуальні метафори в промовах Президента України у воєнний період.

Предмет дослідження – семантичні, комбінаторні та дискурсивні особливості концептуальної метафорики в політичних промовах.

Матеріал дослідження – понад 100 метафор – дібрано з текстів промов Президента України.

Мета дослідження – комплексно проаналізувати концептуальну метафору в промовах Президента України у воєнний період та виокремити її дискурсивні особливості.

Відповідно до мети наукової роботи передбачене розв'язання таких **завдань**:

- 1) з'ясувати специфіку концептуальної метафори;
- 2) виявити чинники, що впливають на метафоризацію політичного мовлення;
- 3) з'ясувати функції метафори в політичному дискурсі;
- 4) встановити моделі (типологію) концептуальної метафори;
- 5) виокремити тематичні групи концептуальної метафори;
- 6) окреслити засоби вираження концептуальної метафори в політичних промовах Президента України;
- 7) простежити психологію сприйняття політичної метафори носіями сучасної української мови.

У роботі застосовано такі **методи дослідження**:

- 1) описовий метод використано для теоретичного узагальнення результатів дослідження, створення класифікації метафор;
- 2) метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу (для виділення концептуальної метафори з контексту);
- 3) структурний метод дав змогу нам встановити відношення та зв'язки між мовними елементами;
- 4) метод функційного аналізу уможливив аналіз комунікативно-прагматичного навантаження метафор у політичних текстах;
- 5) прийом кількісних підрахунків;
- 6) соціолінгвістичний метод (опитування, анкетування) для характеристики функціонування метафор у сучасному мовленні та визначення ставлення громадськості до метафор у політичному дискурсі.

Практична цінність дослідження передбачає використання його результатів для подальшого вивчення мовної динаміки процесу метафоризації, у викладанні в закладах вищої освіти курсів “Сучасна українська літературна мова. Лексикологія”, “Практична стилістика” та для підготовки нових підручників і посібників із лексикології, комунікативної лінгвістики, етнолінгвістики.

Новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше проаналізовано особливості вживання концептуальної метафори в промовах Президента України воєнного період 2022–2023 рр. та систематизовано її основні моделі.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатка та англійськомовної анотації.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано на двох міжнародних конференціях: на міжнародній студентській конференції «Interuniversitaria» (Бельцький державний університет імені Алеку Руссо), що відбулася 4 травня 2023 року, та на міжнародній студентській науково-практичній відеоконференції “Ad orbem per linguas. До світу через мови” (Київський національний лінгвістичний університет), що відбулася 18–19 травня 2023 року. На основі виступу на останній конференції опубліковано тези «Концептуальна метафора в промовах Президента України Володимира Зеленського». Доповідь «Концептуальна метафора в сучасному українському політичному дискурсі» було обговорено на засіданні наукового гуртка «Культура мовлення українського перекладача» (КНЛУ, жовтень 2023 року).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатка та англійськомовної анотації.

РОЗДІЛ 1

МЕТАФОРА В СИСТЕМІ ЗОБРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Еволюція лінгвофілософського вивчення метафори

Метафора давно стала чимось більшим, ніж просто засіб для художньої окраси мови. Люди на підсвідомому рівні творять і вживають концептуальні метафори, що були сформовані під впливом історичних, культурних і соціальних процесів. Останнім часом науковці зосередили свої сили на вивченні впливу цих когнітивних процесів на мовлення.

Першим дослідником зв'язку лінгвістичної метафори з когнітивною діяльністю в мозку був давньогрецький учений Аристотель. Він відзначав, що метафори потрібно запозичувати зі сфери предметів подібних, але не явно подібних, подібно до того, як у філософії вважається властивістю кмітливого розуму бачити подібність у речах, далеко віддалених одна від одної (Аристотель 2007). Відповідно до твердження Аристотеля, сенс метафори полягає в присвоєнні об'єкту такого імені, яке спочатку належить іншому об'єктові. Таким чином, феномен, що обговорюється, постає як риторична фігура, основою якої є аналогія. При цьому метафора, на думку філософа, не має жодного зв'язку з контекстом.

Послідовник та учень Аристотеля Аристид Квінтіліан звів поняття метафори до скороченого рівня або еліптичного порівняння. Філософ запропонував першу класифікацію метафори, розділивши її за методами переносу:

- 1) з живого предмета на живий;
- 2) з неживого об'єкта на неживий;
- 3) з живого на неживий;
- 4) з неживого на живого (Quintiliani 1963).

Уперше звернув увагу на необхідність більш точного та виразного опису деяких речей за допомогою метафор Деметрій Фалерський. Він визначив

доцільність їхнього вжитку, зіставивши із звичайними порівняннями. Філософ звернув увагу на те, що деякі метафори настільки тісно засіли в нашій мові, що майже стерлися, втратили метафоричне сприйняття: «У вживанні метафор вчителем слугує повсякденна мова. Адже переносне значення майже всіх її виразів приховано завдяки усталеним метафорам. Так, і *чистий звук*, і *гаряча людина*, і *крута вдача*, і *великий оратор*, і інше в цьому роді – настільки майстерні метафори, що здаються майже буквальними висловлюваннями. Повсякденна мова так вдало використовує деякі метафори, що зникає потреба в словах у буквальному значенні, і метафора займає їхнє місце, так і залишається в мові» (Demetrius 1995). Фалерський відмічає, що створення метафор є непростим когнітивним процесом, який потребує мисленнєвих зусиль. Також для її розуміння знадобляться мінімальні здібності, зазначає автор: «Якщо метафора здається занадто небезпечною, її легко перетворити на порівняння. Адже порівняння, що є по суті своєю розгорнутою метафорою, здається звичнішим, спокійнішим» (Demetrius 1995).

Середньовічна наука створила власне бачення теорії метафори. Вона побудована на визнанні онтологічної залежності метафори, тобто її здатності створювати власне бачення світу чуттів. Щоправда, як і в античну епоху, метафора зберігає свою подібність з аналогією, порівнянням. Основою середньовічної метафори справедливо вважати прагнення філософії до пізнання ідеальної реальності. Динаміка розвитку визначена властивістю метафори семантично змінюватися, а також бути багаторівневою. Таким чином, середньовічна теорія метафори демонструє, з одного боку, зв'язок з античною традицією, а з іншого – комплекс унікальних уявлень про способи вербалізації результатів пізнання (Augustine 2017).

У період класицизму та бароко метафора розглядалася лише як засіб художньої прикраси в усному та письмовому мовленні. В епоху Відродження ефектність та наочність метафор знаходить своє відображення в процесах пізнання: вона дозволяє мовцеві більш точно виразити власну думку про навколишню реальність. Свого незалежного статусу набувають слово та

думка. Водночас формальна логіка Середньовіччя не дає змогу науці дослідити пізнавальний потенціал метафор, адже не допускає ймовірних припущень. Таким чином, метафора залишалася лише конструкцією для художньої літератури.

Філософи Нового часу, що ставили на першу сходинку своєї парадигми логіку, вважали метафору не потрібною, понад те недопустимою до вжитку навіть у повсякденному мовленні. Причиною цьому була двозначність метафори та помилки в розумінні, що можуть виникнути при активному вживанні метафор. Філософ Т. Гоббс відзначав, що, коли люди вживають слова в іншому значенні, ніж їм призначено згори, вони дурять і себе, і довкілля. Він уважав, що мова слугує насамперед інструментом для висловлювання думки і передачі знання і що для виконання цієї функції придатні лише слова, вжиті в прямому значенні, оскільки лише буквальне значення піддається верифікації. Він бачив у метафорі, як і в переносних значеннях перешкоду до виконання цього головного призначення мови (Гоббс 1991, с. 62). Гоббс підкреслював, що «світлом людського розуму» можуть бути лише зрозумілі слова, попередньо очищені від будь-якої двозначності точними дефініціями. Міркування є кроком, зростання знання – шляхом, а добробут людського роду – метою. «Метафори ж і двозначні слова, навпаки, щось на кшталт *ignes fatui* (блукаючих вогнів), і міркувати з їхньої допомоги – значить блукати серед незліченних безглуздостей, результат ж, до якого вони призводять, є розбіжність і обурення чи зневага» (Гоббс 1991, с. 63). Британський вчений Дж. Локк визначав несумісність наукових теорій та визначень із метафорою і вважав, що при користуванні мовою необхідно прагнути до точних дефініцій, до однозначності та визначеності, що є наріжним каменем об'єктивістського спрямування сучасної західної філософії (Локк 2002, с. 560). Продовжуючи традицію емпіризму, у своєму твердженні проти недосконалості мови він також висловлював зневагу до образної мови, яку він розглядав як знаряддя риторики та ворога істини. Образне вживання слів, на його думку, «має на увазі лише вселяти хибні ідеї, збуджувати

пристрасті і цим вводити в оману розум і, отже, насправді є чистий обман» (Локк 2002, с. 567). Схильність людини до метафори уявлялася Локку протиприродною.

Прихильники романтичного напрямку шукали витoki мови в емоційних джерелах. Це призвело до дослідження метафори як обов'язкового елемента, єдиного способу мовлення та вираження думки. Призма відчуття реальності стала об'єктивом для дослідників розумової діяльності. Метафора вперше була розглянута як передумова розширення горизонту людської когнітивної діяльності. У романтичному розумінні метафори виходить за межі художньої прикраси задля виразності, а набуває глибшого сенсу. Одним із захисників такої ролі метафори був Ф. Ніцше, який писав: «Він (творець) позначає лише ставлення речей до людей і для вираження їх користується найсміливішими метафорами. Порушення нерва стає зображенням! Перша метафора. Зображення стає звуком! Друга метафора. І щоразу повний стрибок у зовсім іншу і чужу сферу... Ми думаємо, що знаємо дещо про самі речі, коли говоримо про дерева, фарби, сніг і квіти; насправді ми маємо лише метафори речей, які зовсім не відповідають їх первісним сутностям» (Ніцше 2004, с. 396). В утворенні нових понять Ніцше бачить результат віри в беззаперечну істину, що накладає на людину неусвідомлене «зобов'язання брехати, згідно з прийнятою в суспільстві умовністю». Вдаючись до метафори, людина позбавляє себе обов'язку обманювати самого себе. У ній ілюзорність пізнання стає свідомою. На відміну від самої реальності, метафора дозволяє точніше відобразити розуміння навколишньої реальності людиною. Метафорична природа вбачається філософом у наукових поняттях, що є «метафорами, які вже стерлися і стали чуттєво неусвідомлюваними» (Ніцше 2004, с. 56).

Теоретичні дослідження французької риторики, представлені в працях П. Фонтаньє (Fontanier 1977, 1979, 1980) та Н. Бозе (Beauzée 1974), вносять відчутний внесок у подальший розвиток лінгвістичної теорії метафори. Наприклад, було здійснено відділення алегорії від метафори, різницю між якими має кількісний характер. Н. Бозе зазначав, що алегорія є розгорнутим

висловом, що складається з деякої безлічі пропозицій, тоді як проста метафора включає в себе одне чи два слова, а безперервна метафора – понад два слова (Beauzée 1974). Н. Бозе та П. Фонтаньє розробили класифікацію тропів, у якій метафора вперше розглядається у своїй унікальності щодо інших фігур мови. Тропи мисляться як менш широкі поняття стосовно фігур мови (Fontanier 1979). При цьому, на думку Н. Бозе, метонімія ґрунтується на сполученні, синекдоху на підпорядкуванні, а метафора на подібності. П. Фонтаньє звернув увагу на інший бік фігур мови: він розділив мовні фігури та фігури думки (Fontanier 1977). Перші зі свого боку поділялися на нетропи і тропи (Fontanier 1980). Останні включали фігури значення (метафора, метонімія) і фігури виразу (гіпербола, літота, уособлення, алегорія, іронія).

На думку О. О. Потебні, метафоризація – це загальний закон розвитку мови, його постійний семантичний рух: «якщо під метафоричністю мови розуміти ту його властивість, за якою будь-яке подальше значення може створитися не інакше, як за допомогою відмінного від нього передування, через що з обмеженого числа відносно елементарних слів може створитися нескінченна безліч похідних, то метафоричність є повсякчасною властивістю мови, і перекладати ми можемо тільки з метафори на метафору» (Потебня 1976).

У ХХ столітті в лінгвістичних дослідженнях стався суттєвий переворот. Мова стала одним із центрів філософських досліджень. Британський вчений А. Річардс в своїй книзі «The Philosophy of Rhetoric» вперше запропонував нову концепцію метафори, яка є прийнятною й зараз. Його інтеракціоністська теорія змінила парадигму в метафорології. Він запропонував нові терміни: «tenor», що означав зміст метафори, саму ідею та «vehicle», що представляє оболонку, думку, що описує зміст феномена (Річардс 1990, с. 52). Метафора само по собі формується під час взаємодії tenor та vehicle, взаємодії оболонки та змісту метафори.

Підбиваючи підсумки лінгвофілософських досліджень метафори, можна визначити два основних підходи до її сприйняття: логічний та риторичний.

Протягом останніх століть метафора сприймається як об'єкт, що його творить людина власними зусиллями та виражає власне світосприйняття через неї. У своїй свідомості людина об'єднує предмет та поняття та тим самим зводить філософські ідеї до очевидних істин, розуміння яких не потребує особливих навичок.

1.2. Поняття метафори в лінгвістиці

Метафора в лінгвістиці використовується для позначення стилістичної фігури, яка передбачає використання слова або вислову в переносному значенні, що базується на спільних рисах між двома різними об'єктами або концептами. Вона допомагає створити образні вислови та збагатити мовлення.

Л. Єфімов наголошує на тому, що метафора – це результат перенесення назви одного об'єкта на інший на основі саме подібності, а не суміжності цих об'єктів. Він також зазначає, що метафора – це один із найпотужніших засобів створення образів, головною функцією якого вважає естетичну, а природною сферою використання – поезію та високу прозу (Єфімов 2004, с. 56).

Сучасний підхід до дослідження метафори базується на принциповому визнанні складності та багатоаспектності цього явища. Саме «тотальний» і всебічний аналіз конкретних типів метафор і метафоричної системи мови загалом дозволив установити кілька базових особливостей цього явища, які на сьогодні є здебільшого загальноновизнаними (Лисенко 2017).

У загальному мовознавстві метафора тлумачиться як засіб для утворення переносного значення зміни значення певної мовної одиниці, а також подальшого розвитку мовної семантики. Якщо ж сконцентруватися на лінгвістичному підході, то предметом дослідження стає когнітивний процес, спосіб світобачення, як спосіб моделювання світу і творення мовної картини світу (Українська мова: Енциклопедія 2004). У мовознавстві виокремлюють таке поняття як традиційна метафора, яка означає заміну мовного знака одного концепту іншим, який є сталим у мовній та культурній традиції. Ознакою такої метафори є те, що вона зафіксована в структурі свідомості та є результатом

суспільного пізнання (Кравець 2014, с. 40). Іншим поширеним видом метафори є художня метафора, яка позначає один мовний концепт за допомогою мовного знака іншого, що охарактеризаний образністю, оригінальністю або експресивністю. Художня метафора – результат творчої думки, витвір автора, що поповнює метафоричну скарбницю того чи того народу (Гуцуляк 2013, с. 49).

Метафоричний процес різні дослідники тлумачать по-своєму, через це існує й безліч класифікацій. Наприклад, Дж. Лакофф і М. Джонсон виділяють два типи метафор, розглянутих щодо часу і простору: онтологічні, тобто метафори, що дозволяють бачити події, дії, емоції, ідеї тощо як певну субстанцію, і орієнтовані, або орієнтаційні, тобто метафори, які не визначають один концепт у термінах іншого, але організовують всю систему концептів щодо один до одного (Lakoff 1980, с. 19).

У лінгвістичній теорії метафори розрізняють три основні погляди на метафору, залежно від різного розуміння процесів, що відбуваються у свідомості мовця в момент метафоризації. Їх називають субститативним поглядом (сюди належать будь-які теорії, згідно з якими метафоричний вислів завжди вживають замість певного еквівалентного йому буквального значення), порівняльною думкою, відповідно до якої в основі метафори лежить схожість чи аналогія між об'єктами, та інтерактивним поглядом на метафору, яка передбачає взаємодію двох суб'єктів у процесі метафоризації (Black 1990). Особливу увагу М. Блек приділяє двом ментальним сферам, що активуються в процесі метафоризації, відповідно головний суб'єкт та допоміжний суб'єкт. На думку вченого, у свідомості людини взаємодія названих суб'єктів у процесі метафоризації активізує так звану систему загальноприйнятих асоціацій, що містить набір стандартних уявлень про предмет, які поділяють усі члени мовної спільноти. Водночас, на відміну від наукового погляду, система усталених асоціативних тотожностей «може містити напівправду і навіть помилкові відомості», але для метафори важлива

не істинність цих асоціацій, а їхня здатність до швидкої активізації у свідомості» (Black 1990, с. 159).

За поширеністю в мові метафори поділяють на загальномовні та індивідуальні. Ці види трапляються в різних функціональних стилях, але значно відрізняються частотою їх вживань та функціями, які вони виконують. Для загальномовних метафор характерним є експресивно-смісловне наповнення, тоді як індивідуальні метафори сповнені експресивно-емоційними елементами. За нормативним слововживанням метафори формуються по-різному. Звичні лексичні зв'язки утворюються в загальномовних метафорах. Індивідуальна метафора народжується в новому значенні та вимагає іншого семантичного узгодження, ніж та лексична одиниця, у межах якої вона виникла. У момент метафоризації відбувається одночасна операція синтезу та аналізу. Таким чином, мовець виокремлює та узагальнює найбільш типове для денотата та синтезує новий образ, вживаючи метафору. Метафора, виявляючи і називаючи той чи той бік предмета або особи, ніби аналізує, виокремлюючи найбільш індивідуальне та спільне. Процес виокремлення спільних для двох понять властивостей чи ознак здебільшого відбувається свідомо. Слід зазначити, що для метафори характерним є те, що за спільну ознаку обирається найбільш інформативна, на думку мовця (Стретович 2017).

Метафори поділяють за структурою на одночленні та двочленні, проте більшість метафор є двочленними. Двочленна метафора містить і вихідний, і цільовий домени. Наприклад, метафора життя – подорож є двочленною, де подорож – це вихідний домен, а життя – смисловий (Skirl 2007, с. 10). Одночленною називають метафору, яка включає лише вихідний домен і смисловий домен у такій метафорі не виражений словесно, тобто читач чи співрозмовник повинен самостійно зрозуміти його значення. Відомий американський вчений у галузі перекладознавства П. Ньюмарк розрізняє п'ять типів метафор:

- 1) мертві метафори;

- 2) метафори-кліше;
- 3) лексичні;
- 4) інноваційні;
- 5) креативні, так звані авторські метафори (Newmark 1988, с. 34).

За класифікацією Е. Кулза та Р. Ван ден Брока, яка користується популярністю серед перекладознавців, розрізняють лексичні метафори, образи яких стерлися, конвенційні, закріплені в літературному процесі та індивідуальні, авторські метафори (Cools 2007, с. 185).

З огляду на специфіку культури Н. Стенстра розрізняє універсальні метафори, метафори, які притаманні декільком культурам та культуроспецифічні метафори. Вона пояснює це тим, що багато що з людського досвіду є універсальним або, щонайменше, притаманним багатьом культурам і в результаті часто не самі концептуальні метафори залежать від культури, а більше мовна реалізація (Стенстра 1993, с. 252).

В українському мовознавстві також є різні класифікації. Це може бути подібність за:

- 1) формою;
- 2) розміщенням у просторі;
- 3) кольором;
- 4) розміром або кількістю;
- 5) міцністю;
- 6) ступенем цінності;
- 7) звучанням;
- 8) враженням, що його сприяє предмет.

За стилістичним забарвленням розрізняють:

- 1) сухі, стерті метафори;
- 2) образні, загальномовні метафори;
- 3) образні індивідуально-авторські (Українська мова: Енциклопедія 2004).

Лінгвістика дуже докладно досліджує явище метафори, але ця тема все ще залишається не розкритою до кінця. Вивчення метафори в лінгвістиці дозволяє розкрити її роль у мовленні, культурі та когнітивних процесах. Вона описує перенос смислового навантаження від одного предмета або явища до іншого на основі спільних рис чи відношень. Метафоричне вживання мови не обмежується лише поетичними творами, а пронизує всі аспекти мовлення та мислення.

Ключова особливість метафори полягає в тому, що вона допомагає зрозуміти абстрактні концепти шляхом використання конкретних образів. Вона дозволяє створювати нові способи мислення, сприймати світ навколо та виражати думки та почуття.

Класифікація допомагає впорядкувати лінгвістичні знання про метафору. Кількість аспектів, за якими вона може бути впорядкована, залишається не визначеною. Зрозуміння метафоричної природи мови є важливим кроком у розумінні мовного виразу та впливу мовлення на сприйняття та мислення людей. Вивчення метафори в лінгвістиці сприяє глибшому розумінню мови та її ролі в нашому житті.

1.3. Концептуальна метафора

Основні дослідники концептуальної метафори Д. Лакофф та М. Джонсон наполягають на твердженні, що концептуальна система людини базується на метафоричній основі її діяльності. Таким чином дослідження метафоричної природи дає змогу дослідити й соціум, в якому ця культура розвивалася.

У когнітивній лінгвістиці метафора є не лише тропом, притаманним літературній мові чи мові поезії, а «явищем повсякденного життя, не лише мови, але й думки та дії» (Lakoff 1980, s. 4).

Лінгвіст А. Ченкі зазначає, що «у когнітивній лінгвістиці поняття метафори не обмежується її традиційною роллю у мові поезії, вона розглядається як головний засіб нашої концептуальної системи, за допомогою

якого ми розуміємо і сприймаємо один тип об'єктів у термінах об'єктів іншого типу» (Chenki 1996, s. 40). Концептуальна метафора виступає механізмом, за допомогою якого ми осмислюємо абстрактні поняття в більш конкретних термінах.

Лінгвістичне вивчення концептуальної метафори пройшло складну еволюцію протягом останніх десятиліть. Дослідження в галузі лінгвофілософії метафори були проведені в середині ХХ століття американськими вченими Д. Лакоффом і М. Джонсоном у праці «Метафори, якими ми живемо». Вони заснували когнітивну метафорологію, в якій стверджували, що метафора не обмежується лише мовою, а є фундаментальним принципом концептуального утворення. Вчені вважають, що метафора формує наше сприйняття світу шляхом перенесення характеристики одного об'єкта на інший (Lakoff 1980, s. 6). Ця концепція привела до розвитку ідей про метафоричне мислення і розширення її застосування в різних галузях, включно з політикою, наукою та літературою.

Дж. Лакофф для побудови власної теорії використовує поняття лінгвістичного гештальту який і є тією глибинною структурою, яка бере участь в освіті інтерпретації висловлювань (Lakoff 1980, s. 388). Лінгвістичний гештальт формується на основі діалектичної єдності фізичної (орієнтаційні – пов'язані з просторовими стосунками і онтологічні, що стосуються до об'єктів і речовин) пізнавальної (інтелектуальною) і соціально-культурної діяльності. Таким чином, метафора пов'язана не лише з мовою, але і з мисленнєвою діяльністю, та є когнітивною формою досягнення реальності, що відповідає за концептуалізацію реальності.

Механізм метафори в когнітивній лінгвістиці розглядається як взаємодія двох систем знань: когнітивної структури донорської зони (також відомої як джерело або донорна сфера) та когнітивної структури реципієнтної зони (також відомої як цільова сфера або реципієнтна сфера). Ця теорія також належить Лакоффу та Джонсону.

Донорська зона представляє собою систему знань, в якій визначені характеристики та атрибути проєктуються на іншу систему знань. Ця проєкція надає мовним знакам можливість виражати характеристики цільової зони. Когнітивна структура донорської зони представляє загальний фізичний та культурний досвід життя людини та організована як схема образу. Ця схема образу є тим, з чим порівнюється осмислення предмета (явища, дії, ознаки).

Донорська зона є відносно простою, зрозумілою та постійно відтворюється під час фізичної взаємодії людини з реальністю. Ця сфера містить у собі концептуалізовані та усталені в значеннях слів сутності об'єктів навколишнього світу.

Поняття «когнітивна теорія метафори» вперше ввів Ерл МакКормак. Він розглядає метафору як пізнавальний процес, що виникає з глибинних структур розуму. У своєму дослідженні автор визначає три рівні пояснення метафори: поверхнева мова, семантика і синтаксис, пізнання (MacCormack 1985).

Метафора, за МакКормаком, виявляє активний вплив на наше сприйняття світу і може розглядатися як когнітивний процес, що формує нові поняття, або як культурний процес, що змінює мову. Він розглядає метафору як процес взаємодії між когнітивним рівнем і формальною семантикою. МакКормак підкреслює наявність різниці між буквальним і метафоричним значенням мови, однак буквальне розуміння метафори вважається правильним розумінням (MacCormack 1985).

Метафора дозволяє нам дивитися на менш відому систему крізь призму більш відомої. Її характеристики проєктуються на цільову сферу, що приводить до виділення певних аспектів та затемнення інших. Отже, саме донорська зона визначає спосіб, яким мовець сприймає, розуміє та оцінює певну цільову зону.

Уможлиблює процес концептуалізації сумісність властивостей донорської зони із властивостями реципієнтної зони. Визначальними в цій взаємодії є метафоричні архетипи та логіка уяви.

У 1980-х роках почав розвиватися когнітивний метафоричний аналіз тексту, що дозволяє виявити та аналізувати метафоричні концепти в текстових матеріалах. Такі дослідники, як Марк Турнє та Джил Фоконьє стверджували, що метафора не лише прикраса мови, але й важливий механізм формування значень та сприйняття тексту (Turner 1998). Це сприяло розширенню застосування метафоричного аналізу в лінгвістиці, філософії, літературознавстві та інших галузях.

Одним із важливих кроків у вивченні концептуальної метафори стала розробка теорії метафоричного перенесення. У 1990-х роках Турнє та Фоконьє розробили концепцію «метафоричного перенесення», яка стверджувала, що метафора виникає на основі перенесення концептуальних структур з одного домену на інший (Turner 1998). Вони вважали, що метафоричний процес перенесення є ключовим механізмом мислення і сприяє розумінню складних абстрактних понять.

У пізніших дослідженнях було виявлено, що метафора не тільки впливає на мову та мислення, але й відображає культурні, соціальні та історичні контексти. Усвідомлення того факту, що метафора – це первинно ментальний, а не мовний феномен, усе частіше ініціює звернення вчених до психолінгвістичного складника при аналізі феномена метафори, що розглядає людину, занурену в живу стихію мови. Концепція соціокультурної метафори розглядає метафору як рефлексію соціальної реальності та спосіб конструювання соціальних ідентичностей.

Останніми роками розвивається також когнітивно-прагматичний підхід до метафори, який вивчає метафору як комунікативний акт та взаємодію між спікером та слухачем. У цьому підході акцент здвигається з самої метафори на її використання в конкретному комунікативному контексті.

Узагальнюючи, еволюція лінгвофілософського вивчення метафори відбувалася від розуміння метафори як лінгвістичного явища до розгляду її як когнітивного, концептуального та соціокультурного феномена. Сучасні підходи акцентують значення метафори в мовленнєвому та мислиннєвому

процесі, а також її вплив на культурні та соціальні контексти. Одним із важливих напрямів є дослідження ролі метафори у формуванні і в уявленні про світ, концептуалізації абстрактних понять та сприйнятті інших людей і культурних явищ.

Крім того, сучасні дослідження акцентують увагу на використанні метафори в політичному та соціальному дискурсі. Метафори часто використовуються політичними лідерами та масмедіа для формування уявлень, впливу на громадську думку та конструювання політичних аргументів.

Додатково розширюється дослідження метафоричних практик у літературі та поезії. Метафора в поезії може бути способом вираження почуттів, створення образів та трансформації мови. Літературні критики та літературознавці вивчають метафору як засіб творчості та структурний елемент художнього тексту.

У сучасному лінгвофілософському дослідженні метафори спостерігається постійне розширення горизонтів, включаючи інтердисциплінарні підходи та використання різних методологій. Розуміння метафори стає все більш глибоким і складним, що допомагає нам краще розкрити її роль у мовному, когнітивному та соціокультурному контекстах.

А. Ченкі виділяє такі особливості концептуальної метафори:

- 1) метафора є «мостом» від знайомого до незнайомого, від очевидного до неочевидного;
- 2) сфери, пов'язані метафорою, асиметричні та нерівні: фізичні події не абстрактні;
- 3) метафори парадоксальні, оскільки утверджують і заперечують щось водночас ($A=X$ і водночас $X \neq A$);
- 4) метафори можуть функціонувати на різних рівнях конкретності (Chenki 1996).

У сучасній лінгвістиці вчені виділяють низку функцій метафор. О. Антонова виокремлює такі функції: інформативну, емоційно-оцінювальну,

конспірувальну, ігрову та ритуальну (Антонова 2007, с. 134). В. Харченко розрізняє номінативну, інформативну, мнемонічну, евристичну, пояснювальну, стилетвірну, текстотвірну, жанроутворювальну, кодувальну, конспірувальну, емоційнооцінну, етичну, аутосугестивну, ігрову та ритуальну (Харченко 1998, с. 88). У межах когнітивного підходу метафору розглядають як засіб мислення, і саме когнітивна функція метафори вважається однією з ключових. Метафори являють собою відображення аналогічних можливостей людського розуму і вже вбудовані в інтелектуальну систему людини. Вони виступають своєрідними шаблонами, які допомагають людині здійснювати своє мислення та взаємодію з навколишнім світом. У мові масмедіа концептуальна метафора використовується для підвищення виразності і сприяє популяризації різних політичних ідей і поглядів. Цей спосіб використання метафор відповідає специфіці політичного дискурсу, оскільки його головною метою є вплив на аудиторію та формування поглядів.

Отже, концептуальна метафора виникає не на об'єктивній основі, а на емпіричній, тобто внаслідок взаємодії людей із світом навколишніх об'єктів. Цей процес метафоричного перенесення приводить до виявлення нових значень, структуризації людського досвіду та в результаті формує підґрунтя для пізнавальної і комунікативної діяльності.

1.4. Особливості концептуальної метафори в сучасних політичних промовах

Якщо аналізувати дискурс із позицій соціолінгвістики, то він визначається як форма людського спілкування, що розглядається в контексті соціальної належності людей до певних груп або відносно типових мовних ситуацій, наприклад, політичний дискурс.

Останнім часом вчені часто обирають політичні жанри для своїх досліджень через важливість питань, пов'язаних із політичним дискурсом. Жанрова специфіка, а також фонетичні та фонологічні особливості цього виду мовлення викликають значне зацікавлення серед дослідників у галузі сучасної

лінгвістики. Аналіз жанрових аспектів дозволяє виявляти типові характеристики, які сприяють категоризації політичних промов у межах конкретного жанру.

Перша характеристика політичного тексту, яка обумовлює інтерес науковців, полягає в тому, що система політичних метафор має стійке ядро, яке не зазнає змін з часом і продовжує відтворюватися в політичній комунікації протягом численних століть. Іншими словами, у будь-якій країні сучасного світу політичні метафори залишаються незмінними, віддзеркалюючи стійкі детермінанти людської свідомості або архетипи колективного несвідомого. Другий аспект, який суперечить першому, полягає в тому, що розвиток культури, науки, політичних подій і техніки не може не впливати на їхню еволюцію.

При вивченні політичного тексту та його складників враховується вплив різноманітних мовних, соціальних, культурних, економічних, політичних, національних та інших чинників на сприйняття тексту адресатом. Р. Водак підкреслює, що для адекватного опису складних відносин між суспільством і дискурсом необхідне поєднання соціологічних і лінгвістичних підходів. Політичний дискурс визначається як «сукупність усіх мовних актів, використовуваних у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, що мають традиційне засвідчення та перевірені досвідом». (Wodak 2004, с. 181)

За останні роки політичний дискурс став активним об'єктом лінгвістичних досліджень. У зв'язку з глобалізацією соціальних змін, технологізацією політичного дискурсу соціологи, лінгвісти та інші фахівці дійшли висновку, що мова – це влада. У періоди радикального суспільно-політичного реформування закономірно підвищується увага до аспектів соціального життя (Черська 2001, с. 60).

Вивчення політичного дискурсу включає аналіз його змісту, завдань і форм, що реалізуються в конкретних ситуаціях політичної сфери. Мета політичного дискурсу полягає в навіюванні прогнозованих оцінок чи дій

адресатові. Для комунікації в політиці притаманна агресивність, ефективність та відстоювання своєї позиції в дискурсі. Цей підхід пояснює, чому аналіз політичного дискурсу перебуває на перетині різних дисциплін.

Найбільш актуальним підходом до аналізу структури політичного дискурсу є польовий підхід. Завдяки ньому розкриваються сфери взаємодії політичного дискурсу з іншими формами дискурсу, такими як неінституційний (побутовий і художній) і інституційний (науковий, релігійний, педагогічний, військовий, юридичний, спортивний, рекламний і ін.) (Яворська 2002, с. 30).

Вивчаючи політичний дискурс, вчені вказують на тенденцію його зрощення з дискурсом масмедіа. Цьому сприяє велика роль засобів масової інформації на реалізацію політичного дискурсу. Дослідники також акцентують увагу на аналізі його окремих жанрів, таких як: політичний анекдот, новорічне звернення до громадян, політична програма, карикатура, політичний плакат, політичний скандал, парламентські дебати, передвиборна полеміка, листівка і політичне інтерв'ю.

У сучасних політичних промовах використання концептуальних метафор відіграє важливу роль у формуванні впливових і результативних повідомлень. У вживанні концептуальних метафор у політичних промовах можна виділити різні аспекти. Метафора є загальним засобом семантики, який застосовується у всіх стилях та типах мовлення. Окрім цього, вона має специфічні характеристики, що виникають із семантичних, позамовних, соціолінгвістичних та комунікативно-прагматичних особливостей функціонального стилю та типу дискурсу, в яких вона використовується.

У своїх промовах політики мають намір звернутися до найбільш широкої аудиторії слухачів або потенційних виборців. Для цього вони вдаються до методів, які спрямовані на те, щоб зачепити внутрішні переконання слухачів. Найбільш неочевидний та невиявний спосіб для досягнення подібної мети є використання концептуальної метафори, оскільки «метафора має унікальну властивість у сфері ефекту переконування – на неї

важко дати спростування, вона схиляє до обов'язкового прийняття» (Gordon 1978, с. 47).

Як зазначає Т.А. ван Дейк, політичний дискурс – це клас жанрів, обмежений соціальною сферою, а саме політикою. Урядові обговорення, парламентські дебати, партійні програми, промови політиків – це ті жанри, які належать сфері політики (Dijk 2000, с. 27). Т. А. ван Дейк наголошує, що політична промова є невід'ємною частиною політичного дискурсу, особливим різновидом політичного акту комунікації і одним з видів соціальної дії. Також він зауважує, що основною функцією політичної промови є мовний вплив на свідомість електорату, що полягає в прагненні політичного діяча заручитися підтримкою якомога ширших верств населення і популяризувати власні політичні погляди в суспільстві.

Дослідження політичного дискурсу пов'язане з аналізом його змісту, завдань і форм, що використовуються в конкретних ситуаціях, і знаходиться на злитті різних наукових дисциплін (Bell 1988).

Незважаючи на те, що політичний дискурс є певною формою приватного дискурсу, його базове поняття залишається неоднозначним у лінгвістиці.

На сьогодні можна виділити два аспекти метафоричної категоризації в політичному мовленні публіцистики. Перший пов'язаний із необхідністю вербальної категоризації нових понять, його результатом є концептуальна метафора. Політичні медіатексти стають сферою метафоричної деривації найменувань.

Серед концептуальних метафор можна виділити ті, які відображають сталі реалії суспільства і політики, такі як: гілки влади, податковий прес, архітектура безпеки і хвиля страйків. Також до цієї категорії можна віднести вислови, в яких метафоричні компоненти механізм та важіль використовуються для опису різних понять, таких як механізм реформ і важелі впливу. Концептуальні метафори в суспільно-політичній сфері можуть набувати значення термінів. Другий аспект – нова категоризація реальності,

пов'язана із вторинною номінацією фрагментів дійсності. Це явище охоплює весь спектр політичних реалій (Дацишин 2005).

Використання метафор у сучасному українському політичному дискурсі продиктоване бажанням досягти максимальної ефективності промови. Політична метафора займає окреме місце у сфері досліджень лінгвістів. Її особливістю є те, що вона об'єднує в собі індивідуальне світосприйняття та загальноприйняте. Такий прийом дає змогу привернути увагу кожного слухача та збільшує шанси на активне слухання.

Мета політичних промов полягає в тому, щоб вплинути на переконання аудиторії, використовуючи метафори, які відзначаються особливою переконливістю, оскільки їх важко спростувати. У нашому воєнному сьогоденні, кожна промова Президента України як глави держави є показовою, оскільки здобуває найширшу публіку та найбільшу увагу. Усі його промови разом творять єдиний наратив, єдину розповідь про майбутнє. Ця розповідь має бути гучнішою і правдивішою, ніж альтернативні пояснення агресора, щоб українці повірили в себе і в них повірив світ. За таких умов ймовірність використання метафор в політичному дискурсі збільшується. Вони допомагають викликати резонанс із внутрішніми переконаннями слухачів.

У статті Н. Кондратенко (2022) доведено, що під час російсько-української війни набув поширення порівняно новий мовленнєвий жанр політичного дискурсу, представлений у президентській риторичі Володимира Зеленського, – відеозвернення. Динамічний характер цього жанру та його інтерактивність, посилені за допомогою відео- та аудіозасобів, потребують зокрема актуалізація концептуальної метафори як мовного засобу впливу на адресата.

Висновки до розділу 1

Явище метафоризації та метафора як поняття цікавило науковців ще з прадавніх часів. Незважаючи на довгий процес вивчення та численні дослідження, ця тема не перестає бути актуальною й донині. Це говорить про

те, що метафоризація динамічна й нестабільна. Явище метафоризації можна вивчати з різних боків, ураховуючи як лінгвістичні, так і когнітивні аспекти.

Завдяки дослідженням когнітивних метафор з'явилася змога аналізу концептуалізування частин реальності. Характерні риси відомих сфер людської діяльності ми можемо перенести на нові поля, які потребують додаткового пояснення.

Згідно з теорією Джорджа Лакоффа, концептуальна метафора – це ментальна конструкція, яка виникає внаслідок використання однієї сфери (або концепту) для опису іншої. Вона відображає спосіб, яким ми уявляємо один тип існування чи дії через призму іншого.

Лакофф вважає, що наші концепції про абстрактні ідеї будуються на основі наших сенсорних і фізичних досвідів. Такі метафори стають не тільки частиною мови, але і способом мислення.

Характерні ознаки концептуальної метафори:

- 1) перенесення значень: вона базується на перенесенні значень ідеї чи концепції з одного контексту (джерела) в інший (цільовий);
- 2) стійкість: метафора має стійке ядро, яке залишається незмінним протягом тривалого часу та використовується в різних контекстах;
- 3) формування концепту: вона допомагає сформувати або розширити концептуальні моделі, які використовуються для розуміння складних або абстрактних ідей;
- 4) вплив на мислення: концептуальна метафора впливає на спосіб, яким ми сприймаємо та розуміємо світ, впроваджуючи ідеї із сфери чуттів чи конкретних досвідів;
- 5) широке використання: застосовується в різних аспектах мовлення, включаючи мову, політику, науку і культуру.

Уживання концептуальної метафори в політичному дискурсі допомагає політикам створити ефективну комунікацію зі своїми прихильниками та громадськістю. Вони можуть використовувати метафори для формування політичних образів, акцентування на важливих питаннях та переконання

громадськості в правильності своїх ідей. Концептуальні метафори в політичному дискурсі можуть мати сильний емоційний вплив на слухачів і здатні перетворити абстрактні поняття у конкретні образи, що легше сприймаються громадськістю. Із цієї причини концептуальна метафора в промовах Президента України, починаючи з 24 лютого 2022 року, є досить частотною. Вона має сильний емоційний потенціал і використовується для побудови довіри як всередині української держави, так і за її межами.

РОЗДІЛ 2

ТИПОЛОГІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ МЕТАФОР У ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО

2.1. Антропоморфна метафора і її різновиди

У нашій роботі ми представили класифікацію найбільш уживаних концептів у метафорах Президента України Володимира Зеленського відповідно до донорських зон, з яких вони походять. Нам вдалося визначити найбільш популярні концепції, які представлені в політичних промовах гаранта.

Донорською зоною антропоморфної метафори є концептосфера «людина» та все, що пов'язано з її життєвою та суспільною діяльністю. Така метафора здебільшого використовується для наближення певного концепту до людини-реципієнта. У промовах Володимира Зеленського вона трапляється доволі часто. Так, особливо вдалим, на наш погляд, є концепт НАЦІЯ – ДИТИНА, яка росте, навчається чогось нового та розвивається: *«Нація, яка не плакала, не кричала, не злякалась»* (24.08.2022), *«Україна побачить світло перемоги»* (16.04.2023). У цих фрагментах цитат Володимира Зеленського концепт НАЦІЯ – ЖИВА ЛЮДИНА вербалізований завдяки фізіологічним властивостям плачу, крику, відчуття страху або інших емоцій. Це надає нації людських рис і сприяє вибудовуванню асоціативного ряду НАЦІЯ – ЛЮДИНА – Я. Подібний ряд покликаний сприятливо вплинути на настрої єднання в суспільстві. Завдяки ньому людина починає відчувати відповідальність за державу та розумінню, що всі її вчинки матимуть певний вплив на долю країни.

«Час, коли у демократії вирости зуби» (24.08.2022). Концепт ДЕМОКРАТІЯ – ЩОРАЗ БІЛЬША ДИТИНА є перспективною та вдалою для використання в контексті шляху України на шляху до Європейського Союзу. Економічний, політичний та державний прогрес нації тут порівнюється з

розвитком малої дитини. Ріст зубів, що пов'язаний з дорослішанням, дозріванням може асоціюватися з ростом сили та впливу на міжнародній арені.

Антропоморфні метафори, які використовуються в мові та комунікації, відіграють важливу роль у сприйнятті та розумінні абстрактних понять та ідей. Вони підсилюють ясність та виразність мови і сприяють зрозумінню аудиторією завдяки візуалізації. Коли ми говоримо про «час, коли в демократії вирости зуби», це створює для аудиторії візуальний образ, що робить концепцію більш доступною.

2.1.1. Соціоморфна метафора

Соціоморфна метафора моделює світ за подібністю до різних сфер суспільного життя. Абстрактні концепції, події або явища порівнюються з реальними аспектами суспільного життя, щоб краще їх розуміти та виразити.

«Новини були з нами у світлі і в темряві» (24.08.2023). Концепт **НОВИНИ – СУПУТНИКИ** зображений задля підкреслення особливої ролі інформації, яка була в житті людей у перші дні повномасштабного вторгнення. Більшість українців у цей час не випускали з рук телефонів, де постійно моніторили новини, щоб дізнатися страшні деталі нової реальності. У цій фразі Президент співвідносить новини зі світлом та темрявою, що може означати, що новини впливають на нашу свідомість та наше розуміння світу, подібно до того, як світло робить видимим навколишні предмети, а темрява залишає нас у незнанні. Метафора, що заснована на протиставленні **СВІТЛА** та **ТЕМРЯВИ** є однією з ключових у промовах Президента та трапляється найчастіше. Далі в роботі вона винесена на розгляд окремим підпунктом.

«Ми пишемо нову сторінку історії» (01.10.2023). У цьому висловлюванні концепт **ДОЛЯ – КНИГА ЖИТТЯ** втілено як суб'єкт, що є предметом праці народу України. Люди є авторами, що пишуть свою історію, плануючи власне майбутнє. Це підкреслює активну роль суспільства у формуванні своєї майбутньої долі.

«Ми б'ємось з чортами і виносимо сміття з дому понад 300 днів» (06.01.2023). У цій метафорі концепт ОКУПАНТ – НЕПОТРІБ реалізується в контексті щоденної побутової справи – виносу сміття. Тим самим підкреслено наполегливість, завзятість і рішучість українського народу в боротьбі проти російських загарбників.

«Терпіння стежить, щоб ми не пустили сумніву чи страху у свою свідомість» (24.12.2022). У цій фразі зображений концепт ТЕРПІННЯ – ВАРТОВИЙ, який допомагає вберегти свідомість від сумнівів та страху, що можуть стати ворогами в боротьбі.

2.1.2. Мілітарна метафора

Зважаючи на те, що предметом нашого дослідження є саме промови Володимира Зеленського, які він виголошує з 24 лютого 2022 року, їхньою основною тематикою є війна, яку Росія розпочала проти України. Концептуальна метафора з концептосферою ВІЙНА або ВІЙСЬКО часто трапляється в промовах закордонних та українських політиків. Це пов'язано з історичним загрозливим контекстом, що супроводжує українську націю протягом усього часу її існування.

Метафори, які зображають дійсність за аналогією до війни, використовуються для того, щоб передати важливі концепції та ідеї, пов'язані з боротьбою, суперництвом та виживанням. Вони надають ситуаціям і подіям характеристики воєнного конфлікту, бо в наш час на політичному рівні його неможливо ігнорувати.

«Не дай нам втратити запал до праведної боротьби» (24.04.2022). Концепт БОРОТЬБА – АВТОМАТНА ЧЕРГА реалізована завдяки частині зброї, такої як запал. «Запал» в прямому значенні означає пристрій для запалювання вибухової речовини. У цій фразі боротьба за справедливість є цією автоматною чергою, пострілами, а дух боротьби та рішучості, який необхідно підтримувати безпосередньо, є цим запалом.

«Ми бачимо страшні сцени війни» (24.04.2022). Подібна метафора широкоживана й поза політичним чи війським дискурсами. Концепт ЖИТТЯ – ТЕАТР був уперше перетворений у метафору ще Вільямом Шекспіром у його відомій фразі «Життя – театр, а люди в ньому – актори». Метафора Володимира Олександровича є продовженням цієї тези, але в цьому театрі зображено одну з найжахливіших його сцен – війну.

«Держава йде агресією проти іншої нації» (20.09.2023). Можна простежити в цій метафорі покликання на відомого українського полководця Святослава Ігоровича, який казав: «Іду на ви», маючи на увазі початок військової агресії. Вербалізація концепту ВІЙНА – РУХ виражена явно.

«Нашим людям допомагає броня людяності» (24.08.2023). Уже не вперше в промовах Президента України простежується наділення людських рис характеру властивостями чисто механічними, як-от концепт у наведеній вище метафорі ЛЮДЯНІСТЬ – ЦУПКИЙ МАТЕРІАЛ. Взаємодопомога, відданість правильним цінностям та добро слугують бронєю для українців.

«Не дозволив темряві зламати нас» (24.08.2023). У цій метафорі спостерігаємо протиставлення ТЕМРЯВИ – ЗБРОЇ, що представляє загрозу та НАЦІЇ – БРОНІ, сильної та стійкої структури, що не ламається та не піддається тиску.

«Світ, який бореться пліч-о-пліч з нами» (24.08.2023). Боротьба за єднання та взаємопоміч на міжнародній арені є основним завданням В. Зеленського. Концепт КРАЇНИ – ВОЄННІ ПОБРАТИМИ гарно підкреслює ставлення України до країн-партнерів. За допомогою цього концепту на іноземних дипломатів лягає додаткова відповідальність. Світова політика також є полем битви, на якому навні побратими та вороги, у цьому контексті важливо, щоб на нашому боці була більшість.

«Окупація – бездонне джерело тротилу під міжнародним порядком» (20.09.2023). Концепт ОКУПАЦІЯ – БОМБА є дуже глибоким. Він розкривається загрозою світовій політиці та міжнародному порядку. Тротил – вибухова речовина, що znana як вибуховий матеріал, який використовується у

виготовленні бомб. Водночас бачимо, що подібна метафора має статичний характер, але зберігає по собі загрозу. Для переведення в динаміку, вибух не вистачає лише запалу, яким можуть стати наслідки окупації або ескалації бойових дій з боку Росії.

«Українські герої приземлили російський культ ракет» (06.08.2023). Це індивідуально-авторська метафора Володимира Зеленського, що базується на концепті КУЛЬТ – РАКЕТА. Поєднання понять культу та ракет дає змогу використовувати лексику із семантичного поля ВІЙНА задля подолання загрози культу та самих ракет водночас.

«Ми створимо надійний повітряний щит для України» (06.08.2023). Давній концепт ЩИТ – БЕЗПЕКА набуває нових обріїв у контексті війни ХХІ сторіччя, коли цей щит необхідний у повітрі. Заклики на посилення ППО стали першими та основними проханнями до світової спільноти на початку повномасштабного вторгнення.

Метафори, що використовують концепції війни, допомагають створити виразні та запам'ятовувані образи, які акцентують важливість рішучості, солідарності та захисту в ситуаціях боротьби та конфлікту.

2.1.3. Кримінально-правова метафора

Кримінально-правова концептосфера в промовах Володимира Зеленського використовується для порівняння міжнародних подій та вчинків Росії з поняттями, пов'язаними із злочинами та порушеннями права.

«Росія не віддасть колись вкрадений привілей» (20.09.2023). Концепт РОСІЯ – ЗЛОЧИНЕЦЬ набув популярності не лише в промовах політиків, а й у вигляді флешмобів у соціальних мережах. Наприклад, для розповсюдження інформації про черговий злочин Росії для активного поширення в інтернеті використовується гештег #russiaisaterroriststate, що в перекладі означає «Росія – країна терорист. У конкретному прикладі концептуальної метафори Росія вкрала *привілей* (територію чи вплив) і не хоче його повертати. Це висловлює думку, що Росія порушує міжнародне право та анексує території інших

держав. *«Загарбники намагаються вкрасти щасливу старість»* (24.04.2022). Знову окупанти зображені через концепт крадіїв. Вони намагаються відібрати, поцупити, позбавити українців однієї з цінностей, що є дуже шанованою в нашому суспільстві, – щасливої старості.

«Ми нікому не дамо анексувати нашу перемогу, привласнити її» (09.05.2022). Концепт ПЕРЕМОГА – СКАРБ супроводжується концептом РОСІЯ – ЗЛОЧИНЕЦЬ. У поєднанні це виражає відмову від будь-якого спроби незаконно володіти історичними досягненнями. Лексема «анексувати» найчастіше застосовувалася для опису подій, що супроводжували приєднання Росією Криму у 2014 році. У такий спосіб створюється емоційна зв'язка у свідомості слухачів, боцімто Росія намагається повторити свій злочин.

Наведені метафори створюють образи, які використовуються для підсилення ідеї порушень та агресії в міжнародних справах, надаючи їм силу й негативний характер, як у кримінальних вчинках. Вони допомагають підкреслити неприпустимість дій Росії та інших країн-агресорів на міжнародній арені.

2.1.4. Міфологічна метафора

Міфологічна концептосфера в промовах Володимира Зеленського використовує символи та образи з міфології для доведення до межі абсурдності образи росіян з метою підсилення ненависті них у суспільстві. У цій концептосфері головним образом є РОСІЯНИ – НЕЧИСТА СИЛА. Подібний концепт вербалізується через різні назви міфологічних істот: *«Нас не знищить жодна нечисть»* (24.04.2022); *«Ми б'ємося проти темних сил сьогодні»* (16.04.2023); *«Синьо-жовтий прапор підніметься на всіх окупованих чортами територіях»* (16.04.2023); *«Ми б'ємося з чортами і виносимо сміття з дому понад 300 днів»* (06.01.2023); *«З 24 лютого ми не у білих одежах і б'ємось з чорними силами»* (06.01.2023).

Міфологічні метафори використовуються для підсилення ідей сили, волі до перемоги та відсутності страху перед темрявою, що робить їх дуже виразними, і згодом вони стають повторюваними в суспільстві.

2.1.5. Торгово-економічна метафора

Концептуальна метафора з торгово-економічною концептосферою в промовах Володимира Зеленського використовується для порівняння різних аспектів державного життя з бізнесом та економікою.

«Дякую всім, хто поширює правду» (24.08.2023). Концепт ПОШИРЕННЯ НОВИН – ТОВАР передається метафорою на економічні справи, де продаж, збут, поширення правдивої інформації визнається важливим аспектом для розуміння прибутковості чи вигідності співпраці. Також донорською зоною ТОВАР є концепт у метафорі «Повернемо Одесі безпеку» (24.08.2023). У цьому висловлюванні товаром постає безпека, який необхідно повернути місту Одесі, бо вона її втратила. Найціннішим товаром для українців є СВОБОДА, що й відображено в метафорі «Свобода має високу ціну» (24.12.2022). Товаром може бути і певна територія в метафоричному контексті, як-от у метафорі «Ми повертатимемо Донбас будь-яким шляхом» (24.08.2022). У цьому висловлюванні відновлення контролю над Донбасом порівнюється із завзятими торгівельними операціями, де не важливий конкретний шлях до досягнення мети.

«Система освіти в Росії збанкрутувала» (29.09.2023). Концепт ОСВІТА – ПІДПРИЄМСТВО дає змогу передати враження від системи освіти в Росії як від певного бізнесу, який зазнав фінансового краху, вказуючи на його неефективність або неприбутковість.

«Маємо втрати, на жаль, і ми» (25.02.2023). Концепт ВТРАТИ насамперед сприймається щодо грошей або певних матеріальних збитків. Але в цій метафорі він представлений у вигляді збитків держави, бо на війні держава втрачає свій найцінніший ресурс – людей.

Ці метафори допомагають відобразити економічні, соціальні та політичні аспекти в простий та доступний спосіб для аудиторії, використовуючи зрозумілі паралелі з торгівлею та економікою.

2.1.6. Науково-освітня метафора

Концептуальна метафора з науково-освітньою концептосферою в промовах Володимира Зеленського використовує аналогії та образи з науки та освіти для вираження ідей та завдань держави й суспільства.

«*Українська формула миру*» (20.09.2023). Глибокий концепт МИР – ХІМІЧНА СПОЛУКА спонукає до її безперервного пошуку та досліджень. Для її віднаходження необхідно підібрати відповідні компоненти та скласти їх у правильному порядку, що в майбутньому забезпечити щасливе життя. *Формула миру* також наголошує на потребу розв'язання конфлікту через обґрунтовані, свідомі наукові підходи та розрахунки.

«*Окреслив, якої ще відповіді очікують українці*» (25.02.2023). Концептом СЛОВА – СХЕМА в цьому вислові наголошується на меті досягнути якісного та обґрунтованого результату, що є характерним для наукового методу. Цей концепт вербалізується через дієслово *окреслив*, яке притаманно науковому або навчальному дискурсу. Зазвичай креслення мають містити чіткі вказівки до експлуатації або детально відображати об'єкт. З метою передачі чіткості та детальності відповіді цей концепт використаний у цьому метафоричному виразі.

«*Люди диктують владі тренди та правила поведінки*» (24.08.2022). Під час передвиборчої компанії партія Володимира Зеленського «Слуга народу» просувала наративи про те, що політики мають виконувати всі бажання свого народу. Концепт ПОЛІТИКИ – УЧНІ добре відображений і в наведеній метафорі. За допомогою нього підкреслено активну роль громадян у формуванні суспільних процесів, бо подібно до розповіді вчителя в школі народ диктує правила та тренди політикам.

2.1.7. Метафора родинності

Концептуальна метафора з концептосферою родинності в політичних та привітальних промовах Володимира Зеленського використовується доволі часто. Сім'я як символ спільності та єдності в метафорі допомагає підкреслити ідею нероздільності українського народу. Вона наголошує, що всі громадяни є частинами великої сім'ї, об'єднаної загальними цінностями та ідеями, незалежно від їхнього статусу чи роду діяльності.

Метафора родини викликає почуття тепла, зв'язку, і підтримки, що може бути важливим в політичних промовах, де лідер виражає свою підтримку та співчуття громадянам. Родинна метафора може підвищити рівень довіри до політичного лідера, показуючи, що він ставить інтереси народу на перше місце, ніби це власна сім'я. Використання метафори родини може підкреслити обов'язок лідера перед своєю «сім'єю» (нацією) і його рішучість діяти в її інтересах.

Родинна метафора допомагає побудувати емоційний зв'язок між лідером і громадянами, роблячи його промову більш людською та особистою. У метафорі *«Ми, українці, – одна велика сім'я»* (16.04.2023) концепт виражений безпосередньо, прямо. У цьому висловлюванні український народ є єдиною великою родиною, яка об'єднана спільними цінностями та традиціями. Той самий наратив продовжується в іншій промові Президента *«Всі ми разом – велика українська родина»* (06.01.2023).

«Коли держава і народ разом – вони перемагають» (01.10.2023). Концепт ДЕРЖАВА і НАРОД – ПОДРУЖЖЯ використаний у цій метафорі для підкреслення нерозривності цього взаємозв'язку та підсилення громадської свідомості.

«Терпіння та віра – це сили-близнюки» (24.12.2022). Деякі людські якості є настільки близькими, що вони прирівнюються до родичів, як-от у концепті ТЕРПІННЯ та ВІРА – БЛИЗНЮКИ. У контексті боротьби проти сильнішого суперника необхідно пов'язати ці дві характеристики, адже вони необхідні для підтримання духу в суспільстві.

«Нам ближче Джонсон, який говорить англійською, ніж росіяни, які вбивають, гвалтують» (24.08.2022). Під близькістю в цій метафорі мається на увазі концепт ПОМІЧНИК – БЛИЗЬКИЙ РОДИЧ. Англійський прем'єр-міністр Борис Джонсон є ближчим, тобто тим, на кого можна розраховувати, тим, хто не підведе, як це відбувається в родині. Концепт РОСІЯНИ – ЗРАДНИКИ підтверджується в цій метафорі через їхні протизаконні дії.

Родинна метафора допомагає Президентові спростувати ідею, що він є відокремленим від народу, і показує його глибокий зв'язок із суспільством, викликаючи позитивні емоції та підсилюючи довіру до нього як лідера.

2.1.8. Метафора спорту

Спорт асоціюється з боротьбою та перемогою, сильною волею та змаганням, він є популярним та зрозумілим для широкого загалу. Використання спортивних метафор допомагає зобразити лідера як визнаного переможця, готового долати виклики та завойовувати успіх. Метафора спорту підкреслює рішучість та наполегливість мовця в досягненні поставлених цілей і завдань. Спорт також асоціюється із спільною роботою та командним духом, що сприяє єднанню нації в непростий період в її історії.

«Європа – більше не гравець, слабка, роз'єднана» (24.08.2022). Для того щоб вказати на певні обмежені можливості та роз'єднання в Європі в даному висловлюванні реалізується концепт ЄВРОПА – УЧАСНИК ЗМАГАНЬ. За аналогією до спортсменів, які зазнали ушкоджень або порушили правила, Європа ніби-то більше не має слова на міжнародній арені. До речі, фраза міжнародна арена також містить в собі спортивну метафору, адже політичні кола, в яких нерідко трапляються суперечки, є новими аренами баталій. Цей концепт походить від класичного СВАРКА – БІЙКА, який в своїй роботі описували Лакофф та Джонсон.

«Нація, яка не здалась» (24.08.2022). В цій метафорі, УЧАСНИКОМ ЗМАГАНЬ вже виступає не Європа, а країна, а точніше українська нація.

«Смерть буде переможена життям» (24.12.2022). Нехитрий концепт ПЕРЕМОГИ втілюється в багатьох метафорах, що звучать в промовах Володимира Зеленського: «хай життя виграє битву у смерті кожного дня» (24.04.2022), «свято сьогодні дає нам надію на те, що світло подолає темряву» (24.04.2022), «ми долаємо темні часи» (24.04.2022), «ми боремось за світлу ідею» (24.04.2022), «виграти цю зиму» (06.10.2023). Перемога на спортивній арені екстраполюється на багато сфер політичної або державної діяльності. Президент України вкладає в це слово максимум сили, підкреслюючи її важливість в боротьбі українців: «*Бо є три слова, задля яких протягом вже ста днів після восьми років ми боремось: мир, перемога, Україна*» (03.06.22).

2.1.9. Синестезійна метафора

Концептуальна метафора з сенсорною концептосферою використовується з метою та підсилення емоційного впливу. Сенсорна метафора допомагає створити живі образи та почуття в аудиторії. Вона може зацікавити, вразити або збудити емоції слухачів, створюючи більш запам'ятовуючі образи завдяки спільним почуттям або досвіду.

«*Ми пережили багато гірких новин*» (24.12.2022) та «*усі свята мають гіркий присмак*» (24.12.2022) — у цих висловах використана смакова метафора з основним концептом ГІРКОТА – НЕПРИЄМНІСТЬ, щоб підкреслити тяжкі переживання та випробування, які спіткали Україну. Вона намагається передати почуття, що відчувають українці проживаючи цей період.

«*Бізнес зрозумів, що гроші пахнуть кров'ю, гаром, смертю*». (24.08.2022). Ця метафора використовує запахову концепцію, а саме запах крові, гару та смерті, щоб підкреслити негативний вплив грошей та бізнесу на суспільство та країну. Вона має на меті висловити ідею, що бізнес, в цьому контексті, може бути асоційований з негативними аспектами, такими як корупція, насильство та смерть.

У цих висловах сенсорна концептосфера використовується для створення барвистих образів та сильних емоційних асоціацій з метою підсилити вплив і покликати до співчуття.

У промовах Володимира Зеленського найчастіше використовується концепт протиставлення СВІТЛО – ТЕМРЯВА. Він наявний у більшості привітальних промов Президента та нерідко трапляється в щоденних зверненнях та в промовах на міжнародних майданчиках. Цей концепт належить до синестезійної концептосфери, адже також стосується органів чуття – очей. Можна назвати цю дуальність стрижневою протягом всього діалогу Гаранта з суспільством. Цей концепт асоціюється із протиставленнями СВІЙ – ЧУЖИЙ, ДОБРО – ЗЛО або МИНУЛЕ – МАЙБУТНЄ. Під час дослідження було з'ясовано, що цей концепт також є багатошаровим. З появою нових обставин у ході російсько-української війни, таких як обстріли електростанцій та подальші блекаути концепції набули також більш конкретних значень, але й зберегли метафоричне значення. Далі наведено приклади використання цього концепту в метафорах: «Свято сьогодні дає нам надію на те, що світло подолає темряву» (24.04.2022), «наповнимо теплом та світлом наші серця» (24.12.2022); «нам освітлюють шлях віра та терпіння» (24.12.2022); «наш шлях освітлює правда» (24.12.2022); «зло і темрява постали проти нас» (24.12.2022); «вірні, тобто ті хто вірує, повинні бути для решти світу світлом» (24.12.2022); «ми точно змагаємось за добро і б'ємось за світло» (24.12.2022); «з 24 лютого ми не у білих одягах і б'ємось з чорними силами» (06.01.2023); «Україна побачить світло перемоги» (16.04.2023); «разом зустрінемо світанок, коли над усією країною зійде сонце» (16.04.2023); «мільйони вогників в очах українців злилися в потужний промінь світла» (16.04.2023); «ми зберегли світло всередині себе» (16.04.2023); «темрява не змогла затьмарити наш дух» (16.04.2023); «уранці 24 лютого почалася темна ніч» (16.04.2023); «на світанку нам принесли холод і темряву» (24.04.2022); «наш світанок скоро настане» (24.04.2022); «воїни світла» (24.04.2022); «ми долаємо темні часи» (24.04.2022); «ми боремось за світлу ідею» (24.04.2022).

2.2. Природоморфна метафора

Донорською зоною природоморфної метафори є структура знань концептосфери «природа», зокрема явища природи, тварини, рослини, назви місцевості тощо.

2.2.1. Метафора з донорською зоною ПРИРОДНІ ЯВИЩА

Потужні природоморфні концепти, такі як ВОГОНЬ, ЛІД, ЗЕМЛЯ можуть слугувати потужною донорською зоною для промов Президента країни, що воює. На прикладах боротьби стихій або її певних особливостях можна чітко передати образи з політичного або воєнного життя. Понад те, подібні концепти наявні в мові людей довше ніж будь-що, тому це сприятливо відображено на багатстві природоморфної метафори.

Концепт ПІДТРИМУВАТИ ВОГОНЬ – ІСНУВАТИ проілюстрований у метафорі *«важливий кожен, хто підтримує вогонь волонтерства»* (24.08.2023). Волонтерський рух в Україні – це те, на що багато в чому спирається українське військо. Подібно до того, як у часи до нашої ери було життєво важливо постійно підтримувати вогонь, бо здобути його знову могло стати проблемою, так і волонтерство необхідно армії для її повноцінної боєздатності.

«Епіцентром такої роботи має стати Зала Радбезу ООН» (20.09.2023). Епіцентром в геології називають точку на поверхні Землі відразу над або під ділянкою зосередження певного явища, що впливає на поверхню Землі. Землетрус може нести дуже сильні наслідки по собі, але починається він завжди від епіцентру. У цій метафорі точкою, звідки починаються зміни, є ЗАЛА РАДБЕЗУ ООН як політичний орган, що ухвалює важливі рішення.

Важливим сенсом, який прихований за концептом ЗАМОРОЖЕНИЙ КОНФЛІКТ – ПРИХОВАНА ЗАГРОЗА, є саме факт, що це не повне знищення небезпеки, а лише пауза. Він вербалізований у метафорі *«українці не погодяться вдруге на заморожений конфлікт. Це пастка»* (21.08.2023). Під

час замороження будь-які процеси в живих організмах зупиняються, але вони з легкістю можуть відновитися після підвищення температури.

«Разом зустрінемо світанок, коли над усією країною зійде сонце» (16.04.2023). На простий концепт СОНЦЕ – ДОБРО ми натрапляємо навіть у дитячих казках, наприклад, в українській казці «Малютка Тацька» Юлії Дружкової, де сонце допомагає герою в різних ситуаціях; або в казці «Пригоди Аліси в Країні Див» Льюїса Керролла сонце слугує дороговказом, допомагаючи Алісі. Отже, динамічна метафора про СХІД СОНЦЯ означає настання кращих часів або певні позитивні зміни.

Концепт ВОГНЮ також є багатограним та може різноматно виражатися. Наведемо декілька прикладів, які насамперед акцентують увагу на структурі вогню: *«Мільйони вогників в очах українців злилися в потужний промінь світла»* (16.04.2023); *«мільйони спалахів українських сердець стали великим багаттям»* (16.04.2023). Концепція об'єднання іскор у більший вогонь реалізована вдало. Деструктуризація вогню у зворотному процесі вже не можлива, отже, й українці, які стали разом на один бік, уже не зможуть роз'єднатися.

2.2.2. Зооморфна метафора

Донорською зоною цієї метафори є концепт ТВАРИНА.

Зооморфна метафора також має досить широку сферу застосування. Здавна наші предки порівнювали своїх побратимів або явища природи з тваринами. Індійські племена навіть за цим принципом давали імена, наприклад, персонаж на ім'я Великий Ведмідь або Соколине Око в романі Джеймса Фенімора Купера «Останній з могікан». У промовах Володимира Зеленського донорська зона тварин здебільшого використовується для позначення нелюдських, диких якостей негативних персонажів промови, наприклад: *«Ми віримо, що Господь не забуде всіх тих, хто пережив звірячі злочини»* (24.04.2022).

Але також концепт ВОРОГ – СИЛЬНИЙ ЗВІР підкреслено в метафорі «ми б'ємось аби не стати здобиччю і перемогти звіра» (06.01.2023) задля акцентування необхідності уникати недооцінки суперника. Можемо спостерігати концепцію ПОЛЮВАННЯ в словах *здобич, пастка*: «Українці не погодяться вдруге на заморожений конфлікт. Це пастка» (21.08.2023). Полювання на звірів – це процес, що потребує хитрощів та високої кваліфікації. Як видно, цей концепт також використовується на позначення воєнних дій, у яких українці мають бути не здобиччю, а рівним суперником звірові.

2.2.2. Фітоморфна метафора

Донорською зоною цієї метафори є концепт РОСЛИНА.

Образ України у світі тісно асоціюється з рослинним світом. Недарма нашу країну називають «годувальницею Європи». Це вислів використовується, оскільки Україна має плідну ґрунтову основу та великі площі сільськогосподарських угідь, що робить її однією з найбільших аграрних країн у Європі. Із цієї причини в метафориці фітоморфна концептосфера не залишається не поміченою.

Концепт СНАРЯДИ – ЗЕРНА реалізується в метафорі «*нашу землю засівали кулі та снаряди*» (09.05.2022). Він наштовхує на думки про страшні наслідки війни. Уже зараз, станом на 2023 рік, Україна є найбільш замінованою країною світу і на знешкодження всіх снарядів, які не розірвалися, підуть десятки років.

Натомість метафора «*нема окупанта, який зможе прижитись на нашій вільній землі*» (09.05.2022) реалізує концепт ОКУПАНТ – ЗЕРНО, але має протилежне значення від попереднього. У цьому висловлюванні йдеться про українську родючу землю, на якій немає місця жодним окупантам. Той самий концепт відображено в метафорі «*жоден ворог не зміг пустити тут коріння*» (09.05.2022).

«Нашими полями їздили ворожі колісниці та танки, але це нікому не принесло плодів» (09.05.2022). Майже стертий концепт ПЛОДИ – ВИГОДА в поєднанні з ще одним концептом ПОЛЕ – МІСЦЕ БИТВИ в мілітарному контексті звучить дуже вдало. Концепт поля в українському світогляді розуміється як годувальник, на якому відбувається багато життєвизначних подій. Хороший урожай, зібраний на полі, означав би вдалий рік та безтурботну зиму, а поганий – скруту та бідування.

2.2.3. Ландшафтна метафора

Ландшафтна метафора моделює дійсність за аналогією до елементів певної місцевості. Елементи навколишнього середовища не могли обійти боком метафоричність політичного дискурсу. Як і природоморфні метафори, вони намагаються зобразити абстрактні явища за подібністю до елементів навколишнього середовища. В урбаністичних ландшафтах наявна велика кількість геометричних форм, що надає змогу надати образам чітких контурів або меж. Наприклад, концепт ВАЖКА СИТУАЦІЯ – ГЛУХИЙ КУТ відображений у метафорі *«організація в глухому куті щодо агресії»* (20.09.2023). Подібно до того, як у містах наявні вулиці, які закінчуються без альтернативних шляхів, так і в політиці може виникнути ситуація без видимих альтернативних варіантів розвитку подій.

Зворотний процес спостерігаємо в метафорі *«і я, і наш народ, і наша країна на перехресті історії»* (01.10.2023), де зображено концепт ПЕРЕХРЕСТЯ – ВЕЛИКИЙ ВИБІР. Одразу в цьому висловлюванні відчувається підвищений тон розповіді, адже метафора перехрестя історії відображає певний вирішальний момент, який визначить майбутнє країни та кожної особистості. На перехресті всі стежки розходяться в радикально протилежні один одному боки, тому і вибір кожного є дуже різним та відповідальним.

Концепт МАЙДАН – ПОЛІТИЧНЕ КОЛО для українців може мати подвійне значення. У мові він вербалізується подібним чином – *«лідери світу*

шукають нові майданчики» (20.09.2023). Значення майдану може бути як загальне – площа або незабудована ділянка в центрі міста чи села, а також більш локальне, себто масова тривала акція протесту проти влади під політичними або економічними гаслами. Тому для українців в цьому концепті майдан означає не лише місце для виступу, а й можливість для розв'язання проблеми, революційних змін тощо.

2.2.4. Морська метафора

Цікавою концептосферою в нашому дослідженні стала морська метафора. Вона виявила себе як глибоке джерело концептів та можливостей для реалізації. Концепт ЗА БОРТОМ – У НЕБЕЗПЕЦІ відображений у тезі *«Японія, Індія та ісламський світ не може бути за бортом постійного представництва у Раді Безпеки»* (20.09.2023). На морі той, хто опинився за бортом, ризикує власним життям, а той, хто залишився на кораблі, зберігає за собою право голосу. Таким чином, доходимо висновку, що, на думку Президента України, усі країни ООН мають мати право голосу у Раді Безпеки.

Напочатку літа 2023 року Росія підірвала дамбу Каховської ГЕС, що призвело до величезних руйнувань, людських жертв та екоциду. Згодом у вересні 2023 року Президент України Володимир Зеленський метафоризував концепт ПІДРИВУ ДАМБИ – ГЛОБАЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ у своєму виступі на Раді Безпеки ООН: *«Держава-терорист має на меті підірвати всі дамби міжнародних норм»* (20.09.2023). Незважаючи на те, що контекст подій був вже іншим, уявлення про наслідки підриву дамби у свідомості слухачів були подібними до наслідків від підриву Каховської ГЕС.

На протистоянні двох концептів: ДІЇ – ХВИЛІ та ПРАВО ВЕТО – ХВИЛЕРІЗ – побудовано метафору *«всі дії ООН, які могли б зупинити агресію, розбиваються об привілеї вето»* (20.09.2023). Потужна сила стихії – морські хвилі не можуть протидіяти нічого людській винахідливості – хвилерізам на березі. Позбавивши берег хвилеріза, хвилі змогли б значно збільшити свій

вплив на екосистеми, як і країни в Раді Безпеки ООН змогли б прийняти вирішальні рішення на користь підтримки України, якби не право вето в Росії.

Компас – важливий пристрій для орієнтування не тільки на морі, а й на суші. Цю концепцію було втілено в метафорі «*освіта налагоджує моральний компас*» (29.09.2023). Змінити вплив на розвиток особистості шляхом відповідного способу її навчання можна так само, як і змінити напрямок, наприклад, із заходу на північ. Ця зміна може бути незначною, але кінцева точка прибуття буде вже зовсім іншою. У такий спосіб вдало підкреслено вплив учителів на формування майбутнього учнів.

2.3. Артефактна метафора

Донорською зоною артефактної метафори є концептосфера «предмети». Використання подібної концептосфери є найпростішим, адже абстрактні явища постають будь-якими предметами з нашого оточення. Зауважимо, що подібна метафорика часто є майже стертою та непомітною для несвідомого вуха слухача. Наприклад, деякі абстракції, що уявляються лише образно, можуть набувати конкретних властивостей, як-от у концепті СЕРЦЕ – ЄМНІСТЬ у метафорах «*наші серця сповнені лютим гнівом*» (24.04.2022) або «*наповнимо теплом та світлом наші серця*» (24.12.2022) чи ЛЮДИНА – ЄМНІСТЬ на прикладах «*терпіння стежить, щоб ми не пустили сумніву чи страху у свою свідомість*» (24.12.2022) або «*ми зберегли світло всередині себе*» (16.04.2023). У такий спосіб розширюються можливості наділення особистостей якостями, які є не просто притаманними їй, а наповнюють її зсередини.

Для того щоб відобразити вплив нематеріальних чинників на свідомість у метафорі «*не дай люті зруйнувати нас зсередини*» (24.04.2022) використано концепт ЛЮДИНА – КРИХКА СУБСТАНЦІЯ. Водночас людина може поставати певним предметом, як-от ЛІХТАРЕМ у фразі «*вірні, тобто ті хто вірує, повинні бути для решти світу світлом*» (24.12.2022). Натомість суб'єктом ЛІХТАРЕМ можуть бути й абстрактні поняття ВІРА, ТЕРПІННЯ чи

ПРАВДА в метафорах на зразок «нам освітлюють шлях віра та терпіння» (24.12.2022), «наш шлях освітлює правда» (24.12.2022). Ці чесноти спрямовують людину на правильний шлях у житті, як за допомогою ліхтаря в темну ніч ми можемо орієнтуватися в темному просторі.

Безсумнівно, життя – найбільша цінність у гуманістичному суспільстві, у якому ми живемо. Але вона також може бути зображено МАТЕРІАЛЬНОЮ ЦІННІСТЮ, що вдало підкреслює його крихкість та ненадійність. Цей концепт відображено в метафорі «Ми вшановуємо героїв, які віддали своє життя за Україну» (20.02.2023).

Також вагомою МАТЕРІАЛЬНОЮ ЦІННІСТЮ в українському просторі є незалежність та СВОБОДА. Концепт ВТРАЧЕНОЇ СВОБОДИ представляє собою страшну трагедію, яка може статися, тому важливо акцентувати увагу саме на її збереженні: «Українці будуть жити в державі, яка збереже свободу» (20.02.2023).

За подібністю до концепта ХОЛОД і ТЕМРЯВА – МАТЕРІАЛЬНІ СУБСТАНЦІЇ побудовано метафору «на світанку нам принесли холод і темряву» (24.04.2022). Абстрактні негативні концепти ХОЛОДУ та ТЕМРЯВИ набувають суб'єктності, адже завдяки перенесення концепту вони вже не з'являються самі по собі, а мають конкретного власника, який їх приніс.

2.3.1. Архітектурна метафора

Донорською зоною в архітектурній метафорі є предмети, пов'язані з будівництвом. Така донорська зона може посилатися на будь-який ресурс або джерело, яке забезпечує необхідну підтримку чи матеріали для досягнення конкретної мети чи функції. За допомогою неї можна передати сенси крихкості або стійкості, динамічні процеси створення або руйнування.

Вона може моделювати довкілля за подібністю до частин квартир, що функціонально різні, як, наприклад, у метафорі «ми розпочали тимчасовий коридор для морського експорту» (20.09.2023). Концепт КОРИДОР – МОРСЬКИЙ ШЛЯХ підкреслює, що ця місцевість є лише проміжним етапом

між двома пунктами – початковим та кінцевим. Концепт ЗА ВЕЛИКИМИ ДВЕРИМА – МІСЦЕ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ походить від базового концепту ВЕЛИКИЙ – ВИРІШАЛЬНИЙ, отже, у метафорі *«мова не йде про діалог великих держав за великими дверима»* (20.09.2023) акцентується про певні вирішальні рішення, яке мають бути прийняті.

Концепт ФУНДАМЕНТ – ОСНОВА трапляється багаторазово в метафориці Володимира Зеленського. Його основною метою є підкреслити важливість цінностей, на яких побудована вся політика, адже без надійного фундаменту будь-яка будівля впаде, так і політика має спиратися на міцну опору. *«Кожен із законів має фундаментальне значення»* (24.08.2023); *«Лисичанськ був опорою сходу нашої держави»* (24.08.2023); *«формула миру» стала основою, на якій можна модернізувати наявну архітектуру безпеки»*; (20.09.2023); *«можна знищити стіни, але неможливо зруйнувати фундамент, на якому стоїть дух»* (24.04.2022).

Концепт МАЙБУТНЄ – БУДИНОК часто вживається не лише в політичному дискурсі, а й в багатьох інших. У результаті вчителі метафорично набувають нової професії – будівельників, що й відображено в метафорі *«вчителі будують освічене майбутнє»* (24.08.2023). Навчання тут порівнюється із зведенням будинку, спільною зоною в цій метафорі взято концепт поступовості, а також важливість кожного з етапів. Подібна спільна зона є в будівництві та музиці, що ілюструється в метафорі *«важливий кожен, хто кладе слова на музику»* (24.08.2023).

Глобальний концепт КРАЇНА – БУДИНОК також знайшов своє відображення в метафориці промов гаранта. Якнайкраще передана динаміка на протиставленні двох метафор *«наші батьки та діди будували цю країну»* (24.04.2022) та *«сьогодні вони бачать, як їх країну руйнують»* (24.04.2022).

Неможливо обійти стороною й більш інтимний концепт КРАЇНА – ДІМ, який доповнює попередню метафору і вербалізується у фразі *«у нас одна велика домівка – Україна»* (16.04.2023).

Інколи навіть ЛЮДИ можуть слугувати реципієнтною зоною для архітектурної метафори. Гарним прикладом є *жива стіна* у висловлюванні «*всі побачили, як можна ставати живою стіною на шляху окупанта*» (21.11.2022). Вона символізує нероздільність та єдність українців, які стали перепоною – стіною – на шляху в окупантів. Реципієнтною зоною в метафорі зі стіною, муром можуть бути й духовні образи, які захищають не скарби, а духовні цінності, наприклад: «*Богородиця Оранта – непохитний стовп церкви Христової*» (24.04.2022) або «*Богородиця Оранта – непорушний мур головної твердині Києва*» (24.04.2022).

2.3.2. Метафора механізму

Деякі процеси, які відбуваються в політичному житті країни важко зрозуміти, якщо використовувати лише лексику політичного семантичного поля. Для полегшення цих процесів у метафоричності Володимира Зеленського часто вживається концепція дії простіших механізмів. Водночас подібний прийом дає змогу наблизити оповідь до слухача, до його звичного життя. Наприклад, механізм ВВИМКНЕННЯ/ВИМКНЕННЯ концептуалізується для опису явища ПОЯВИ/ЗНИКНЕННЯ в таких метафорі, як «*зміцнювати енергосистему під вибухами, ніхто не зможе відключити нашу стійкість, витримку, міцність*» (01.10.2023).

ХВИЛИНА сама по собі – статична одиниця, яка не здатна здійснювати механічний вплив на предмети або явища, однак у метафорах «*згадати хвилину, яка змінила все*» (01.10.2023) або «*хвилина розділила життя на до і після 24 лютого*» (01.10.2023) вона слугує ПЕРЕМІКАЧЕМ, приводить життя в динаміку. Так само і більш глобальний концепт ЧАСИ набуває властивостей об'єкта, який безпосередньо змінює реальність або людей у метафорі «*важкі часи зробили нас сильними*» (01.10.2023).

Концепт переведення статичних речей у динаміку відображений у метафорі «*проекти щодо реформування ООН мають стати процесом*»

(20.09.2023). У такий спосіб Президент наголошує на необхідності руху, розвитку, тобто в метафорі зображений концепт переходу від СЛІВ до ДІЙ.

Механізм ОЧИЩЕННЯ як довготривалий процес потребує зусиль і ретельного підходу. Перенесення цього концепту на донорську зону окупації країни вдало передає систему відношень щодо цього процесу – *«очищення території держави від окупантів»* (20.09.2023). Можна узагальнити попередній концепт до ЧИСТОТА – ДОБРО, БРУД – ЗЛО, і тоді процес очищення як рух від зла до добра стає ще більш очевидним.

2.4. Орієнтаційна метафора

Поняття про те, що найкраще знаходиться зверху дає нам навіть сама природа. Найсоковитіші яблука висять на верхівці дерева, квітка розпускається зазвичай на вершині стебла, а не при корінні, розумні звірі на зразок мавп заради безпеки будують собі будинки подалі від землі. Тому і серед людей сформувався концепт, що ДОБРО ЗВЕРХУ, а про протиставлення – ЗЛО ЗНИЗУ говорила ще грецька міфологія: царство мертвих Аїда розташовувалось глибоко під землею.

Ці концепти знайшли своє відображення в промовах Володимира Зеленського, наприклад: *«Україна має досягти конкретних результатів»* (24.08.2023) – створюється уявлення про те, що УСПІХ або СИЛА НАГОРІ: *«сила Богородиці Оранти над нами усіма»* (24.04.2022), *«без тих, хто ставив себе вище за закон»* (24.08.2023).

Подібний концепт спостерігаємо і в іншій координатній площині, тобто ДОБРО ПОПЕРЕДУ, ЗЛО ПОЗАДУ. Така концепція є фундаментом оптимістичного мислення, що необхідно у зверненнях Президента країни, яка воює, до свого народу. Ця метафора може бути видозмінена, але її основа залишається сталою: *«Ті, хто 24/7 не відпускає життя і бореться за нього»* (24.08.2023); *«Позаду нас – історія, попереду – наша перемога»* (01.10.2023); *«Буду наближати перемогу, як можу»* (01.10.2023).

Певне поєднання двох концептів спостерігаємо в метафорі «*в нас попереду чи не найважча з вершин*» (16.04.2023).

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши понад 100 концептуальних метафор, які вживаються у промовах Президента України Володимира Зеленського, ми зробили низку висновків.

Донорські концептосфери в метафоричних висловах Гаранта України надзвичайно різноманітні. Вони можуть торкатися побутових тем, інтелектуальних або загальних. Ми виокремили **чотири** значні за обсягом концептосфери:

- 1) **антропоморфну** з її дев'ятьма різновидами (соціоморфна, мілітарна, кримінально-правова, міфологічна, торгово-економічна, науково-освітня, родинна, спортивна, синестезійна метафора);
- 2) **природоморфну** з її п'ятьма різновидами (природні явища, зооморфна, фітоморфна, ландшафтна, морська);
- 3) **артефактну** з її двома різновидами (архітектурна і метафора механізму);
- 4) **орієнтаційну**.

Безсумнівно, у такий спосіб, через застосування широкого спектра донорських зон, метою вважається досягнення сенсорів широкої цільової групи.

Найбільш уживаними донорськими зонами в промовах Президента є антропоморфна та архітектурна. Антропоморфізм, тобто присвоєння людських рис або характеристик нелюдським об'єктам або явищам, робить інформацію доступнішою. На нашу думку, її популярність обумовлена її загальністю. Її сфера перетинається зі сферою діяльності багатьох українців, адже вона охоплює здебільшого буденні речі.

У текстах звернень Володимира Зеленського наявні покликання до науки та освіти, але вони не надто поширені. Окрім цього, метафори, які

асоціюють світ у порівнянні з механізмами, представлені в обмеженій кількості. Вони важкі для створення, адже потребують декількаповерхневого аналізу.

Донорські зони нерідко перетинаються одна з одною, що свідчить про глибокий потенціал метафорики промов Президента України Володимира Зеленського. Наприклад метафоричний вираз «*Ми б'ємося проти темних сил сьогодні*» походить з декількох донорських зон: спортивної та міфологічної. Донорські зони науки та архітектури поєднані в метафорі: «*Формула миру*» стала основою, на якій можна модернізувати наявну архітектуру безпеки». Він поєднаний послідовно, що надає метафорі потужності. У метафоричному виразі «*Україна побачить світло перемоги*» також бачимо перетин концептів Україна – ЛЮДИНА та СВІТЛО – ПОЗИТИВ.

Сфери перетину концептосфер можуть слугувати предметом окремого дослідження, адже їх взаємозв'язок не випадковий і вказує на певні закономірності у творенні метафор.

У метафориці Президента активно вживаються як і майже стерті концептуальні метафори, так і індивідуально-авторські, які набули нових сенсів відповідно до часу. У мертвих метафорах віднайдені нові смисли, які тісно переплетені з сьогоднішніми воєнними реаліями в українському контексті.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

3.1. Алгоритм соціолінгвістичного опитування

Розуміння метафор політичного дискурсу в українському суспільстві важко недооцінити. З приходом до влади у 2019 році колишнього актора та шоумена Володимира Зеленського увага громадськості була прикута до його поведінки на міжнародній політичній арені та в комунікації з власними виборцями в Україні. Ще під час президентських перегонів було помітно, що Володимир Олександрович обрав відмінну від попередників стратегію спілкування. Його поведінка та його промови були спрямовані насамперед на молодих виборців, вони привертали увагу своєю незвичністю, новизною та сучасністю. На відміну від багатьох попередників, які сухо акцентували увагу на своїх політичних програмах, Володимир Зеленський перейшов до більш відкритого діалогу з виборцями, в якому, зокрема, не цурався спілкування на рівних.

Навіть у передвиборчій програмі Володимира Зеленського можна спостерігати велику кількість метафоричних зворотів: *слуга народу, держава для людини, політичний пенсіонер, кабінетний генерал* або *економічне чистилище*.

Президент України Володимир Зеленський продовжує підтримувати активний діалог із громадськістю. На початку свого терміну він обіцяв активно реалізовувати право народу на вираження власної думки шляхом застосування прямої форми вияву демократії, такої як референдум. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року Гарант не покинув українців, а щодня записує відеозвернення, які публікуються на сайті Офісу Президента та на ютуб-каналі «Зе!Президент».

Зважаючи на подібний активний стиль ведення комунікації, надзвичайно важливим є чітке розуміння народом послань Президента. Наразі

малодослідженим залишається вплив артистичного мовлення Володимира Зеленського в його політичних промовах. Метафора є одним із способів реалізації цього самого особливого стилю комунікації. У межах третього розділу нашого дослідження ми вирішили дослідити, чи впливає концептуальна метафора на сприйняття позитивних і негативних новин, а також визначити реакцію українців на використання метафор у серйозному політичному дискурсі.

Отже, ми виділили такі основні завдання опитування:

- визначити обізнаність опитуваних із терміном метафора;
- різницю між емоційним впливом у метафоричному мовленні та у випадку прямого вживання слів;
- доцільність вживання метафор у політичному медіадискурсі;
- ставлення аудиторії до використання концептуальних метафор у політичних промовах.

Гіпотезою перед проведенням опитування було припущення, що метафорика позитивно сприймається в політичних промовах Президента України. Така думка була спровокована його авторитетом у суспільстві: згідно з останніми опитуваннями Президентіві довіряє 76 % українців.

Анкетування складалося з трьох етапів:

- 1) підготовчого;
- 2) власне опитування;
- 3) аналіз результатів опитування.

Під час підготовки анкетування ми вирішили зосередити увагу на широкому колі опитуваних, адже право голосу має кожен громадянин України, що досяг повноліття, згідно з Конституцією України. Укладений нами питальник мав на меті з'ясувати відповіді на такі запитання:

- 1) чи розуміють українці, що таке метафора;
- 2) які емоції викликає метафоричне подання інформації;
- 3) які емоції викликає фактаж;
- 4) яка форма подачі інформації сильніше впливає на українців;

5) чи доречно, на думку українців, вживати метафору в політичних промовах?

Наша анкета складалася із трьох запитань загального характеру та 14 запитань, які стосувалися безпосередньо мети опитування:

- 1) Ваш вік (16-22; 23-30; 30+);
- 2) Ваша стать (чоловік; жінка);
- 3) Ваша освіта (середня; студент; вища);
- 4) чи знаєте Ви, що таке метафора? (так; ні);
- 5) серед наведених нижче словосполучень оберіть те, де вжито метафору (*Останні пожовклі листочки посипались від вітру; Жовтень перегорнув календар та прийшла золота осінь; В магазині на розі продавали пишні хризантеми; Какао добре смакує із зефіром*);
- 6) яку емоцію у Вас викликає фрагмент фрази: «24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію України»? (тривога; страх; злість; ненависть; жодної; свій варіант);
- 7) за шкалою від 1 до 5 оцініть силу емоційного впливу (1; 2; 3; 4; 5);
- 8) яку емоцію у Вас викликає фрагмент фрази: «*На світанку 24 лютого росіяни принесли в наш дім холод, темряву та смерть*»? (тривога; страх; злість; ненависть; жодної; свій варіант);
- 9) за шкалою від 1 до 5 оцініть силу емоційного впливу (1; 2; 3; 4; 5);
- 10) яку емоцію у Вас викликає фрагмент фрази: «*Багато українців об'єдналися та допомагають один одному*»? (радість; піднесення; єднання; спокій; віра; жодної; свій варіант);
- 11) за шкалою від 1 до 5 оцініть силу емоційного впливу (1; 2; 3; 4; 5);
- 12) яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «*Мільйони вогників в очах українців злились в один потужний промінь світла*»? (радість; піднесення; єднання; спокій; віра; жодної; свій варіант);
- 13) за шкалою від 1 до 5 оцініть силу емоційного впливу (1; 2; 3; 4; 5);
- 14) як новина приверне Вашу увагу та змусить клікнути на неї в пошуковій видачі? (В. Зеленський: «*Окупація – бездонне джерело тротилу під*

міжнародним правом»; В. Зеленський: «Окупація територій України загрожує міжнародному праву»);

15) Як новина приверне Вашу увагу та змусить клікнути на неї в пошуковій видачі? (В. Зеленський: «Українські герої приземлили російський культ ракет»; В. Зеленський: «Противітряні сили України збивають більшу частину російських ракет»);

16) Чи вважаєте Ви доречним вживання метафор у політичних промовах? (так; ні);

17) обґрунтуйте свою попередню відповідь (свій варіант).

Анкетування проходило на платформі «Гугл-форми» в період між 1 та 10 жовтня 2023 року. Під час нього не збиралися особисті електронні пошти, унаслідок чого опитувані змогли залишатися анонімами. Завдяки загальним параметрам ми змогли проаналізувати відповіді різних вікових категорій, статей та рівнів освіти. Посилання на опитування поширювалося через соціальні мережі «Телеграм», «Вайбер» і «Фейсбук». У ньому взяли участь студенти, колеги і родичі. Загальна кількість осіб, які взяли участь в експерименті, становить 111 осіб.

Завершальним етапом анкетування був розподіл зібраного матеріалу за категоріями, його аналіз та підбиття підсумків.

Урешті більша частина опитуваних виявилася студентами, які навчаються у закладах вищої освіти. Ця група людей становила 74,8% людей від усіх опитаних, тобто 83 людини. 9 людей без вищої освіти взяли участь в експерименті, їх частка становить 8,1% від загальної кількості. Група людей, які вже отримали вищу освіту, їх частка становить 17,1% – 19 людей.

87 людей, або 78,4% від загального числа анкетованих, становить група, вік яких від 18 до 22 років. Це число майже точно відповідає числу анкетованих студентів. Менше чверті від усієї кількості опитаних були люди старші від 22 років – 21,6% (24 людини), з них 13 людей у віці від 23 до 30 років, та 11 осіб старших від 30 років. Аналізуючи ці два параметри, можна зробити висновки, що опитування охопило всі категорії суспільства, але

основну його частку становлять студенти закладах вищої освіти у віці до 22 років.

Завдяки визначенню статі ми змогли проаналізувати емоційний вплив метафорики на чоловіків та на жінок окремо. Згідно з гендерними стереотипами жінки є більш емоційними, а чоловіки скупіші на емоції. У нашому анкетуванні взяли участь 94 жінки та 17 чоловіків, що у відсотковому співвідношенні становить 84,7 % та 15,3% відповідно.

3.2. Сприйняття українцями метафори в політичному дискурсі

На основі четвертого та п'ятого запитання ми з'ясували глибину обізнаності українців щодо метафори. Учасникам опитування було запропоноване пряме запитання про розуміння поняття *метафора*, а в наступному запитанні хотіли перевірити ці знання. Для цього ми запропонували опитуваним обрати одне речення із чотирьох, у якому є метафоричний зворот.

Виявилось, що лише двоє із 111 анкетованих зізналися, що не знають значення поняття метафора, що становить 1,8% від загальної кількості. Натомість практичну перевірку реченням не пройшов лише один учасник опитування – 0,9%. Зазначимо, що для того щоб якнайбільше знизити цей відсоток у речення з правильною відповіддю ми додали одразу дві метафори, щоб зменшити шанс помилки, – *жовтень перегорнув календар та прийшла золота осінь*. Таким чином, ми отримали майже ідеальний зріз суспільства, потрібний для дослідження впливу концептуальної метафори. Отримані результати подані в додатку нашої роботи.

Друге та третє ключові запитання (*Які емоції викликає фактаж? Які емоції викликає метафоричне подання інформації?*) опитування ми з'ясували на шостому, восьмому та десятому, дванадцятому пунктах анкети відповідно. Ми взяли інформацію з позитивним та негативним контекстом для збереження об'єктивності, адже відомо, що новини, пов'язані зі смертю чи трагедіями сильніше вражають реципієнта та активніше привертають увагу

аудиторії. У реченнях, які ми використовували в експерименті, намагалися зберегти максимальну відповідну семантику в протиставних зразках.

Людям, що дійшли до шостого запитання, ми запропонували обрати емоції із запропонованого переліку, які в них викликає фрагмент фраз, у якому інформацію подано із прямим вживанням слів. У шостому запитанні була фраза, яка мала б викликати негативні емоції (тривога, страх, злість, ненависть, жодної), а у восьмому – позитивні (радість, піднесення, єднання, спокій, віра, жодної). До списку запропонованих емоцій ми додали варіант із власною відповіддю, яким скористалася велика кількість опитаних, адже емоційний інтелект є дуже індивідуальним і багатограним. Зазначимо також, що в цьому питанні була додана опція мультिवибору, тобто можна було обрати декілька емоцій, а також дописати власну.

Фраза *«24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію України»* у більшості людей викликала злість – 70 відповідей (63,1% відповідей), на другому місці з майже ідентичним результатом – емоція ненависті – 68 відповідей (61,3%). Тривогу від прочитання цього повідомлення відчувала більша частина реципієнтів – 52,3%, або 58 осіб. Байдушним це висловлення залишило вісьмох людей – 7,2%, що є порівняно невеликим відсотком.

Емоції віри (77 людей – 69,4%) та єднання (74 – 66,7%) у більшості опитаних викликала фраза *«Багато українців об'єднались та допомагають один одному»*. Приблизно рівну кількість голосів набрали емоції піднесення та радості – 41 (36,9%) та 39 (35,1%) відповідно. Байдужою ця сентенція залишила лише 1 людину – 0,9 % від загальної кількості.

Аналізуючи метафоричний спосіб подання інформації, ми зіткнулися із подібними результатами, проте відмінності все ж були. Спектр запропонованих емоцій для десятого та дванадцятого запитань був запропонований той самий, але в цих запитаннях були подані речення, які містили в собі концептуальні метафори в негативному та в позитивному контекстах.

Отже, найпопулярнішою реакцією на фразу *«На світанку 24 лютого росіяни принесли в наш дім холод, темряву та смерть»* стала злість; ця емоція резонувала у 68 опитаних (61,3%). 63 людини (56,8%) обрали емоцію ненависті, ще у 54 (48,6%) респондентів подібне речення викликало тривогу. Жодної емоції метафоричний спосіб подання інформації не викликав у 10 людей – 9 % від загальної кількості опитаних. Зазначимо, що на це запитання ми зібрали також велику кількість власних відповідей, таких як: апатія, пригнічення, лють, неприємні відчуття, сум тощо. Це може свідчити про широкий емоційний спектр.

Фраза з позитивною конотацією і використанням метафоричного образу *«Мільйони вогників в очах українців злились в один потужний промінь світла»* викликала емоцію єднання серед найбільшої кількості респондентів – 68 (61,3%), а почуття віри – у 60 (54,1%). Жодної емоції не викликало це речення у 8 людей, 7,2% від загальної кількості опитаних.

Отже, аналізуючи ці запитання, можемо дійти висновку, що в загальному плані метафорика не впливає на спектр емоційної реакції. Приблизно однаковими є емоції, які викликають повідомлення з метафорами та без нього. Водночас варто відзначити, що речення, у яких не використовувалися метафоричні звороти меншу кількість людей залишали байдужими. Інформація не була замаскованою, її суть була спрямована безпосередньо на слухача. У попередніх розділах ми дійшли висновку, що однією з функцій метафори є заокруглювання кутів, пом'якшення неприємної інформації або правильна інтерпретація фактів. Таким чином, бачимо, що бажаний ефект досягнуто і метафорика справляється з маскуванню негативної інформації шляхом використання концептів зі сфер, які не сприяють вираженню негативних емоцій.

Тим не менше ми не можемо виключати ефект спостерігача. Він полягає в тому, що просте спостереження за явищем викривлює його результат, що є частотною проблемою в соціолінгвістиці. Неможливо досконало дослідити повсякденне мовлення людей, коли вони знають про те, що за ними ведеться

спостереження, – їхнє мовлення вже не буде повсякденним, звичним, воно буде викривленим відповідно до заданих умов експерименту.

Для порівняння сили емоційного впливу метафори ми запропонували респондентами оцінити за шкалою від 1 до 5 потужність емоції, яка спровокована попередньою фразою. Це запитання слідувало після кожної фрази та не відрізнялося за своєю постановкою. Зазначимо, що цей пункт був не обов'язковим в опитуванні, але всі 111 учасників узяли участь і в цій частині також. Це говорить про зацікавленість аудиторії в дослідженні власних почуттів, а також у впливі метафоричного способу подання інформації в політичному дискурсі.

Метафорична фраза *«На світанку 24 лютого росіяни принесли в наш дім холод, темряву та смерть»* виявила найсильніший вплив на респондентів. 37,8% опитаних, або 42 людини, обрали максимально сильний емоційний вплив від цього речення – 5 балів. Ще 23 (20,7%) особи поставили 4 бали за нашою шкалою, що разом становить – 65 осіб (58,5%) – більшість із загальної кількості опитаних людей.

Натомість на речення з аналогічною семантикою, але без метафор (*«24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію України»*) реакція людей виявилася більш скупюю. 33 (29,7%) людини обрали оцінки 4 та 5 за шкалою емоційного впливу, 32 (28,8%) респонденти відмітили оцінку 3. Відсутність яскравого відображення якогось одного критерію говорить про відсутність стійкого загального враження.

Подібний результат ми спостерігаємо і на прикладі речень із позитивною конотацією. Рівний, однаковий вплив на аудиторію справила фраза *«Багато українців об'єднались та допомагають один одному»*. Більшість людей максимально оцінило вплив цієї метафори на їхні відчуття – 36 (32,4%), але оцінки в 4 та 3 бали набрали не набагато меншу кількість голосів – по 32 голоси (28,8%). Метафорична інтерпретація цього речення також майже вплинула на більшість респондентів лише на 4 бали (цей бал обрали 35 осіб або 31,5%), на 5 балів силу емоційного впливу оцінили 36 осіб (30,6%).

Ми також провели експеримент і з'ясували, як представники різних статей реагують на емоційні висловлювання Президента України Володимира Зеленського. Відсоток жінок, який виставив оцінку 4 чи 5, що ми прийняли вважати за сильний емоційний вплив, у запитанні номер 7 становить 59,4%, у запитанні 9 – 58,5%, у запитаннях 11 та 12 – 64,9%. Серед чоловіків відсоток тих, хто обрав високу оцінку емоційного впливу на ключові запитання, набагато менший, до того ж він не залежить від полярності емоційного складника. Оцінку 4 чи 5 в запитанні 7 обрали 35,2 % від загальної кількості опитаних чоловіків, у запитанні під номером 9 цей відсоток становить таку саму величину, що й у жінок – 58,5% , у запитанні під номером 11 – 41,2%, 12 – 47%. Завдяки цьому експерименту ми можемо зробити припущення, що емоції чоловіків слабші від емоцій жінок. Водночас не можна виключати того факту, що чоловіки просто не хочуть виказувати своєї емоційності, адже в українському суспільстві здебільшого ще панує стереотип про те, що чоловічій статі не належить яскраво емоціонувати. Для повноцінного експерименту для дослідження глибини емоційного впливу необхідне спеціальне спорядження, подібне до поліграфа, яке б вимірювали тиск, пульс та інші фізіологічні показники.

Таким чином, ми дійшли висновку, що концептуальна метафора може зменшити негативний емоційний вплив тези, але на позитивний емоційний фон вона суттєво не впливає і має інші функції.

Для дослідження доцільності використання концептуальної метафори в медіадискурсі ми обрали схожий метод опитування. У пунктах 14 та 15 нашої анкети були запропоновані до вибору формати новинних заголовків. Ми знову дібрали дві цитати Володимира Зеленського, які схожі за семантикою, але відрізняються за способом подання інформації. Завдання реципієнтів було обрати один із двох запропонованих заголовків, який привернув би їхню увагу та змусив клікнути в пошуковій видачі. Різниця між 14 та 15 пунктами була також у настрої повідомлень, перша новина очікувано мала містити загрозово негативну інформацію, а друга – позитивну, натхненну.

Однак результати, які ми отримали для негативного заголовку та для позитивного, виявилися майже однаковими. Це означає, що реакція спільноти до використання концептуальних метафор у медіа щодо висвітлення політичних новин є однозначною, без прив'язування до настрою. До того ж варто зазначити, що причиною цьому може бути бажання реципієнтів залишатися послідовними, адже на цьому етапі експерименту вони вже вловили основну його мету та визначилися з позицією.

У двох запитаннях варіант цитати з метафорою («В. Зеленський: *«Українські герої приземлили російський культ ракет»*») та «В. Зеленський: *«Окупація – бездонне джерело тротилу під міжнародним правом»*») обрало трохи більше чверті респондентів: 25,2%, або 28 осіб, у дослідженні негативних заголовків та 26,1%, або 29 осіб, у дослідженні з позитивними конотаціями. Зазначимо, що цей показник майже не відрізняється в залежності від статі, освіти та віку. Таким чином, можна спростувати відомий гендерний стереотип про те, що жінки більш піддатливі до емоційних промов. Отримані результати подані в додатку.

Згідно з результатами опитування використання цитат із метафорами в заголовках політичних новин не завжди доцільні. Однак варто зазначити, що метафоричні заголовки сприяють виразності та підвищенню культури мовлення, що важливо під час побудови політичного іміджу. Президент як голова держави виступає від її імені на міжнародних аренах, представляє Україну у світі, веде переговори, тобто керує зовнішньополітичною діяльністю держави. Це підкреслює важливість формування його правильного іміджу. Відповідно до думки опитаних, більшість людей вважає за необхідне в медіа підкреслювати в заголовку основну думку політика, не вдаючись до складних мовних зворотів, спрямовані на прикрашання мови.

3.3. Функції метафори в політичних промовах

Насамкінець ми поцікавилися в українців їхньої думки щодо вживання концептуальної метафори в політичних промовах. Результати цього пункту

опитування вразили нас найбільше. Думки респондентів розділилися майже порівну. 52,3% опитаних, або 58 осіб у цілих цифрах, вважає, що вживати метафори в політичних промовах недоречно, натомість 47,7%, або 53 особи, не погоджуються з такою думкою. Цей показник найкраще відображає думку молоді, студентів віком до 22 років, у них голоси розділилися таким чином: 43,7% – «за», 56,3% – «проти». Протилежну ситуацію спостерігаємо при аналізі відповідей респондентів у віці старше 30 років: 18,2% – «проти», а 81,8% – «за». Серед людей у віці від 22 до 30 також немає одностайності щодо цього питання та на діаграмі панує паритет: 44,2% – «за», а 55,8% – «проти».

Аргументами тих, хто вважає недоречним використання метафори в політичних промовах, є такі тези: *«В офіційному стилі важливі чіткість і ясність, без художніх зворотів чи описів», «Політичні промови мають на меті серйозний опис подій (і т. д.), тому метафорам там місця нема. Метафори не вживаються в діловому стилі», «Ні, бо іноді вони можуть бути не доречними та порушити серйозність», «Медійна складова, особливо, коли мова йде про новини – не місце для літературних способів вираження думки, все повинно бути чітко і по факту. Метафори, метонімії та інші літературні прийоми мають місце тільки у піснях, віршах і т.д.», «Коли потік інформації в новинах просто безмежний, набагато легше читаються прості фрази без метафор. Швидко прочитав, швидко отримав інформацію, швидко зреагував. Метафори дійсно дають більш глибоку емоцію, однак, на мою думку, їх краще використовувати в інших сферах», «...для мене це якась романтизація, яка під час війни, я вважаю, недоречна», «У політичних промовах повинні бути факти, а не літературні висловлювання», «Вважаю, що більшість людей не знає, що таке метафора, і просто не зрозуміють значення тексту».*

«Захисники» метафорики в політичному дискурсі аргументують свою тезу так: *«Тому що люди глибше сприймають складні речі через порівняння з буденним; ці промови повинні будити в людях свідомість, групувати їх, допомагати відчувати на собі проблему, щоб це стало мотивацією до дій, а метафора допомагає відчутти відтінки»; «Так, бо це підвищує загальну*

цікавість до новини, зароджує та підсилює ваше бажання дізнатися про щось нове, або прочитати те, що знаєш, новими словами, новими деталями»; «Вважаю, що метафора може бути присутня в політичних промовах, чим зрозуміліша і доступніша інформація, тим краще»; «Очевидно, що за допомогою метафор легше привернути увагу людей і викликати в них певні почуття. Тому метафори можуть бути потужним інструментом в політиці, як частина «володіння словом»»; «Метафори викликають більший емоційний відгук та притягують до себе увагу»; «Метафора у політичних промовах – каталізатор впливу на суспільство. Завдяки ній політики можуть викликати у слухача ті чи інші емоції чи підштовхувати до бажаної думки. На жаль, цей прийом може використовуватись як для доброї мотивації чи донесення правильної (доброї думки), але й навпаки...»; «Вживання метафор у будь-якій промові є дуже впливовим і корисним ораторським інструментом, що допомагає змінити емоційне забарвлення, не змінивши зміст, та викликає асоціації, тобто задіює асоціативне мислення».

Необхідно зазначити, що в дослідженні питання стояло лише про метафору, а не про концептуальну метафору, яку виявити в тексті набагато складніше і не всі люди здатні це зробити. Адже концепт може бути прихований у фразі, яку пересічний громадянин навіть не сприйматиме за метафору. Узагалі, аналізуючи відкриті відповіді деяких респондентів, можна побачити, що не всі правильно розуміють поняття метафори. Уявлення про неї в учасників нашого опитування є занадто піднесеним, художнім. Та навіть за такої умови думки деяких «захисників» метафор збігаються в тому, що вона доцільніша у випадку необхідності зменшення негативного впливу інформації.

3.4. Засоби вираження концептуальної метафори в політичних промовах Володимира Зеленського

Виявленням концептуальної метафори в мовній картині світу є метафоричний вислів. У своїй роботі «Cognitive Poetics» П. Стоквел розрізняє

лінгвістичний вираз метафори від її внутрішнього концептуального змісту. Він зауважує, що одна концептуальна метафора може мати кілька можливих метафоричних виразів (Stockwell 2002, с. 105). У цьому дослідженні ми продовжуємо цю традицію розрізнення термінами «концептуальна метафора» позначення внутрішнього концептуального змісту та «метафоричний вираз» – для позначення її лінгвістичного виразу.

Можна провести аналогію між метафоричним виразом та перемикачем, який «вмикає» концепт у нашій свідомості, активуючи його та запускаючи його в процес мислення.

Метафоризація в мові відображає властивості людського мислення та є безмежною, оскільки вона постійно породжує порівняння між явищами, предметами, діями та їхніми властивостями. Структура мовного виразу метафори не є не змінною і варіюється залежно від конкретного стилю. Розкриття таємниць мовної структури метафор означає розуміння секретів художньої вправності. Метафора виконує не лише роль засобу утворення образів, але і сприяє осмисленню навколишнього світу.

Концептуальна метафора може бути виражена не тільки через стандартні метафори. Залежно від мети дослідження, завдань та матеріалу можуть використовуватися різні засоби для її вербалізації. Метафора також може перетворюватися в інші види тропів, розширюючи та підсилюючи їхню експресивність.

Серед різних мовних засобів, які використовуються для створення метафоричних виразів, наявні різні тропи. По суті, тропи є засобами образного вираження, які перетворюють значення слів чи словосполучень, щоб створити художні образи. У мові всі тропи створюються внаслідок когнітивних процесів, і їхня лінгвістична реалізація залежить від цих процесів.

Встановити чітку межу між метафорою, символом і алегорією виявляється дуже складним завданням, що викликає дискусії серед літературних критиків, стилістів, семіотиків і теоретиків мистецтв. Хоча існують спроби систематизувати метафори за певними схемами та фреймами,

цей підхід обмежує художній потенціал метафори, оскільки не враховує всіх відтінків її значень у літературних текстах. Замість цього слід акцентувати увагу на різноманітних тропях, які виражають образи в більш широкому контексті і сприяють розширенню мовної експресії.

У другому розділі нашої роботи ми ретельно класифікували концептуальні метафори, узяті з промов Президента України Володимира Зеленського, відповідно до концептосфер, звідки вони походять. У цьому підрозділі пропонуємо визначити, які тропи використовуються в метафоричних виразах політика для реалізації концептів під час монологів. Найчастіше вживаними мовними засобами реалізації концептуальної метафори є фразеологізми, епітети, порівняння тощо.

Наприклад, візьмемо фразу «у демократії вирости зуби», в якій відображено концепт ДЕМОКРАТІЯ – ДИТИНА, ЩО РОСТЕ. Цей концепт переданий завдяки усталеному фразеологізму *вирости зуби*, що означає вирости, зміцніти. Зазвичай його використовують для того, щоб показати зміну стану або ставлення особистості до навколишнього середовища.

Фразеологізм *пустити коріння* у висловлюванні «*жоден ворог не зміг пустити тут коріння*» означає окупацію, асиміляцію одного народу на території іншої держави та має негативну конотацію. Однак у більш ширшому розумінні цей фразеологізм означає «призвичаїтись, осісти, знайти власне місце на новій землі».

У фрагменті цитати «*нашими полями їздили ворожі колісниці та танки, але це нікому не принесло плодів*» концептуальна метафора реалізована також через природоморфний фразеологізм. Фразеологізм *приносити плоди*, що означає «давати результат», також як і *пустити коріння*, є особливо притаманними українцям, адже спираються на сільськогосподарські мотиви. Фразеологізми утворювались протягом віків та на базі саме щоденної людської праці.

У метафорі «*ми пишемо нову сторінку своєї долі*» концепцію передано завдяки трансформованому фразеологізму *починати життя з нового листка*.

У загальних випадках він використовується для опису початку нового етапу в житті людини, коли вона вирішує змінити свій спосіб життя або покращити свою поведінку. Цей вислів вказує на рішення розпочати все спочатку, беручи до уваги важливі уроки з минулого досвіду.

Також часто вживаним у повсякденному мовленні є фразеологізм *підтримувати вогонь*. Через нього реалізований концепт у метафорі Володимира Зеленського: «*Важливий кожен, хто підтримує вогонь волонтерства*». Він означає підтримувати якусь ідею, ініціативу, рух або діяльність. Наприклад, коли говорять, що люди «підтримують вогонь» у публічній діяльності або в спортивному колективі, це означає, що вони допомагають зберегти духовний або організаційний рух живим і активним.

Однимі з найпоширеніших методів вербалізації концепту є дієслівна метафора. Вона базується на семантичній транспозиції, унаслідок якої на образ із реципієнтної зони переносяться дії, які властиві об'єктам іншого семантичного поля.

Дієслівна метафора зі свого боку може бути реалізована в метонімії, як у прикладі «*Росія не віддасть колись вкрадений привілей*» – концепт держави переноситься на людину, злодія. Тобто державі як об'єкту міжнародних відносин не притаманна дія давання-відбирання, адже для цього необхідні руки, однак у цій метафорі завдяки концептуалізації вона набуває нових властивостей. Подібний концепт спостерігаємо в метафоричній фразі «*бізнес зрозумів, що гроші пахнуть кров'ю, гаром, смертю*». У цьому випадку слово *бізнес* не просто означає конкретну комерційну діяльність чи підприємницьку справу. Воно використовується для позначення широкого спектру економічних, фінансових та політичних аспектів суспільства. Вислів *бізнес зрозумів* вказує на те, що суспільство або корпоративний сектор розуміють негативні сторони своєї співпраці з Росією в період війни.

У метафорі «*система освіти в Росії збанкрутувала*» повністю весь концепт захований у дієслові *збанкрутувала*. За допомогою нього концептуалізація вся система освіти у вигляді невдалого підприємства.

Перенесення семантичного поля з освітянського на економічне дає змогу відобразити скрутність ситуації, її безвихідність та власне нерозуміння можливих наслідків.

Подібну схему спостерігаємо в метафорі *«люди диктують владі тренди та правила поведінки»*. Зрозуміло, що люди прямо не вказують порядок дій та стратегії розвитку держави політикам, однак у цьому концепті така схема дій наближає подібне візуальне або чуттєве сприйняття. На прикладі шкільного диктанту зображено також вплив народу на діяльність держави, цей концепт майже прямо наслідує інший, який походить ще з передвиборної програми Президента Володимира Зеленського.

У спортивних метафорах, де часто зображається динаміка, дієслова представлені в концептуальній метафоризації особливо яскраво. У метафоричних висловах на зразок *«смерть буде переможена життям»*, *«хай життя виграє битву у смерті кожного дня»*, *«свято сьогодні дає нам надію на те, що світло подолає темряву»*, *«ми долаємо темні часи»*, *«ми боремось за світлу ідею»*, *«виграти цю зиму»* яскраво зображено концепти перемоги через слова дії. Дієслова, що відображають у русі боротьбу, домінування, перевагу над суперником, активно застосовуються в контексті війни, адже перетин цих концептів був відзначений ще у Давній Греції. З тих часів наявна подібна метафорика.

Концепт ОБ'ЄДНАННЯ вдало передається в метафоричних висловах типу *«мільйони вогників в очах українців злилися в потужний промінь світла»* та *«мільйони спалахів українських сердець стали великим багаттям»*. Тут спостерігаємо однакову дію, що приводить зведення багатьох компонентів в один. Це було б не можливо без вживання метафоричних дієслів.

Перенесення концепту ЗЕРНА на КУЛІ та СНАРЯДИ в метафорі *«нашу землю засівали кулі та снаряди»* здійснено за допомогою дієслова *засівати*. Воно належить виключно до семантичного поля сільського господарства. Таким чином, навіть без згадки про зерно в уявленні слухачів з'являється цей образ. Емоційно він набагато ближчий до українського суспільства та

викликає позитивні емоції, однак на контрасті з негативними атрибутами війни здійснюється потужна відштовхувальна дія в зворотний бік. Подібну схему спостерігаємо в метафорах «*нема окупанта, який зможе прижитись на нашій вільній землі*» та «*жоден ворог не зміг пустити тут коріння*». Тут шифрується концепт РОСЛИНИ, що має здатність до проростання чи пуску коріння. Ворог не може *пустити коріння* або *прижитись* вказує на те, що жоден із них не може закріпитися або надійно осісти на цій території, і будь-які спроби зазнають невдачі.

У метафорі «*Японія, Індія та Ісламський світ не може бути за бортом постійного представництва у Раді Безпеки*» завдяки короткому дієслівному виразу *бути за бортом* створюється потужна метафора з морською концептосферою. У цій цитаті метафора *бути за бортом* використовується для вираження ідеї виключення чи відсутності участі. Це мовний образ, який походить з морського життя, де люди, які перебувають за бортом, приречені на загибель та не мають багато шансів на спасіння.

Ще одним поширеним прикладом, як концептуальні метафори можуть виражатися в мовленні Володимира Зеленського, є епітети. У політичних промовах вони виконують ту саму функцію, що і в повсякденному житті. Наприклад, у метафорі «*заморожений конфлікт*» прикметником виражено концепт МОРОЗ – ЗУПИНКА. Цей епітет надає додаткового чуттєвого опису конфлікту та робить відчуття від нього більш живими та близькими до основної думки.

Також епітетом реалізовано концептуальну метафору у фразі «*Росія не віддасть колись вкрадений привілей*». Епітет *вкрадений* вказує на той факт, що привілей було поцуплено. Він надає слову *привілей* негативний відтінок та підкреслює, що Росія не готова віддати той привілей знову. Завдяки ньому образ Росії перетворюється на злочинця.

Яскравим прикладом вираження концепту через епітет є *гіркий смак* новин у фразі «*ми пережили багато гірких новин*». Цей епітет вказує на характер новин, які були пережиті, та надає їм емоційний відтінок. Він

підкреслює, що ці новини були складні, прикрі, можливо, викликали сум або розчарування. Епітет *гіркий* використовується для створення неприємної або емоційно завантаженої атмосфери в контексті цієї фрази.

Концепт ФУНДАМЕНТ – ОСНОВА у фразі «кожен із законів має фундаментальне значення» переданий завдяки використанню епітета *фундаментальний*. Він вказує на важливість і суттєвість кожного закону, якому надається велике значення. Він підкреслює, що кожен закон є не лише важливим, але й базовим, фундаментальним для системи правопорядку чи правової системи. Епітет *фундаментальне* допомагає підкреслити значення закону в контексті розмови і підсилити його вагомість.

Наступний приклад вираження концепту шляхом використання епітета проілюстровано у фрагменті цитати «ми віримо, що Господь не забуде всіх тих, хто пережив звірячі злочини». За допомогою епітета *звірячий* до злочинів додано відтінок жорстокості, кривавості та несправедливості.

За допомогою метонімії об'ємний концепт, який включає в себе деяку кількість менших одиниць, приймає в себе концепт однієї з цих менших одиниць і може виконувати її функції або ставати об'єктом. Таким чином метонімія стає зручним інструментом для вираження концептуальної метафори. Наприклад у висловлюваннях «повернемо Одесі безпеку», «виграти цю зиму», «бізнес зрозумів, що гроші пахнуть кров'ю, гаром, смертю», «важкі часи зробили нас сильними» концепти зображені узагальнено задля досягнення сприйняття спільності, нероз'єдності.

Метафоричні концепти можуть бути передані і через порівняльні конструкції або протиставлення, як-от у фрагменті цитати: «позаду нас – історія, попереду – наша перемога», «нам ближче джонсон, який говорить англійською, ніж росіяни, які вбивають, гвалтують» або «з 24 лютого ми не у білих одягах і б'ємось з чорними силами». За допомогою подібних протиставлень порівняно максимально близько наближаються два протилежні поняття, що дає змогу проаналізувати їхні відмінності та загострити увагу саме на дуальності.

Висновки до розділу 3

Особлива виразність політичних промов Президента України Володимира Зеленського не потребує додаткових підтверджень. Про це свідчить міцний авторитет політика на міжнародній арені. На особливу увагу заслуговують метафори, якими насичені звернення Гаранта. Концепти, які в них вербалізуються, слугують знаряддям для впровадження головних наративів серед народу України або колег-політиків.

Для з'ясування глибини розуміння, емоційного впливу та доречності метафоричних виразів в промовах Зеленського нами проведено соціолінгвістичне дослідження серед людей різного віку. Абсолютна більшість інформантів зазначили, що розуміють термін «метафори», що й підтвердили в подальшому емпіричним шляхом. Основну частку респондентів анкетування склали студенти у віці від 16 до 22 років, тому цей показник не викликає здивувань. Уживання метафоричних виразів у політичному дискурсі залишається контраверсійним питанням серед цієї групи опитаних. В загальному розрізі думки цільової групи розділилися майже навпіл в питанні доречності метафорики. Однак, варто зазначити, що опитування проводилося в розрізі уживання метафор, а не концептуальних метафор. Додамо, що такий спосіб був обраний не випадково, в інакшому випадку ми ризикували зіштовхнутися з великим відсотком відмов в проходженні анкетування через нерозуміння теми.

Як ми з'ясували раніше, метафори спонукають людей до певної емоційної реакції. На зразках, наведених в опитуванні, нам вдалося з'ясувати, що емоційний спектр суттєво не відрізняється, однак потужність емоційного впливу може варіюватися, адже метафорики дає змогу відобразити відтінки. Натомість негативна інформація, подана напряму, часто може приголомшувати.

Ще однією частиною нашого дослідження було вживання метафор у медіадискурсі задля приваблення інтернет-трафіку. З орієнтованим розподілом голосів у співвідношенні 3:1, більшість опитаних віддають

перевагу новинному заголовку, де слова вжито лише в їхньому прямому значенні. Новини в загальному розумінні набагато більше виконують інформативну функцію, аніж політичні промови, тому й співвідношення голосів тут має значно більший перехил в сторону відмови від метафорики. До того ж, у зв'язку із глобалізацією і набуття популярності короткої форми в медіа, концентрація новин в одну одиницю часу значно збільшилась. Метафорики не може надати таку можливість, вона покликана навпаки – розширяти горизонти, запускати когнітивні процеси в реципієнта, тому й популярності засобах масової інформації вона не зискає.

Концепти в метафоричних виразах Володимира Зеленського знайшли своє відображення багатьма різними способами. Завдяки дослідженню ми дібрали усталені фразеологізми, в яких зашифровані подекуди нові концепти. Не менш популярним засобом вираження концепту виявились метафоричні епітети. Вони є найбільш компактними та лаконічними серед інших засобів вербалізації концептів. Вони мають особливий потенціал для передачі складних ідей, образів та емоцій в найкоротший спосіб. Метафоричний епітет завдяки стисканню інформації може передати багато значень та асоціацій в одному слові або короткому вислові.

ВИСНОВКИ

У зв'язку з активним дослідження антропології та психології людини в ХХ столітті активного розвитку набула й когнітивна лінгвістика. Вона вивчає, як мовні явища відображають когнітивні процеси, зокрема способи сприйняття, розуміння та організації інформації людським розумом. Одним із напрямів дослідження когнітивної лінгвістики став процес вивчення концептів і метафор, створених на їхній базі. Відповідно до найперших досліджень метафорики смислом метафори є надання об'єктові одного імені, яке притаманне іншому об'єкту на основі їхньої зовнішньої чи принципової подібності. Така здатність належить до таких, що потребують вияву певних когнітивних зусиль. Наше дослідження свідчить про актуальність проблематики метафоротворення і в сучасний період, що підтверджує динамічність і нестабільність самої метафоризації.

У роботі підтверджено, що завдяки дослідженням когнітивних метафор з'явилася змога аналізу концептуалізування частин реальності. Характерні риси відомих сфер людської діяльності ми можемо перенести на нові поля, які потребують додаткового вивчення і пояснення. Так ми відображаємо спосіб, яким уявляємо один тип існування чи дію крізь призму іншого. Концептуальна метафора є не тільки мовним феноменом мови, але і мисленнєвим. Така метафора має стійке ядро, яке залишається незмінним протягом тривалого часу, про що свідчить вживання давніх концептуальних метафор у мовленні українського Президента Володимира Зеленського на зразок сільськогосподарської чи метафори дому (хати). Вона може вживатися в різних контекстах, зокрема і в політичному. Водночас концептуальна метафора допомагає сформуванню або розширити концептуальні моделі для розуміння складних або абстрактних ідей. Вона впливає на спосіб, яким ми сприймаємо та розуміємо світ, впроваджуючи ідеї із сфери чуттів чи конкретних досвідів.

Концепт у метафорі – це базова ідея, яка підтримує або визначає метафоричне висловлення. У метафорі концепт слугує фундаментом або

джерелом образності, допомагаючи передати або розширити значення основного висловлення.

У когнітивній лінгвістиці механізм створення метафори аналізується як взаємодія двох систем знань: структури, яка надає ідею чи концепт (відомої як донорська зона, або донорська сфера), та структури, до якої ця ідея або концепт передається (відомої як реципієнтна зона, або цільова сфера). Донорська зона є досить простою і легко зрозумілою, вона створюється під час фізичної взаємодії людини з реальністю та містить концептуалізовані й усталені в значеннях сутності об'єктів навколишнього світу.

Відповідно до належності до різних донорських зон структуалізовано та проаналізовано низку метафоричних висловів, що вживаються в промовах Президента України Володимира Зеленського.

Сформовано чотири глобальні донорські зони, у яких виокремлено концептосфери відповідно до їхнього походження: антропоморфна з її дев'ятьма різновидами (соціоморфна, мілітарна, кримінально-правова, міфологічна, торгово-економічна, науково-освітня, родинна, спортивна, синестезійна метафора); природоморфна з її п'ятьма різновидами (природні явища, зооморфна, фітоморфна, ландшафтна, морська); артефактна з її двома різновидами (архітектурна і метафора механізму); орієнтаційна.

Найбільш уживаними донорськими зонами в промовах Президента є антропоморфна та архітектурна, що пояснюється їхньою доступністю.

У текстах звернень Володимира Зеленського наявні покликання до науки та освіти, але вони не надто поширені. Окрім цього, метафори, які асоціюють світ у порівнянні з механізмами, представлені в обмеженій кількості. Вони важкі для створення, адже потребують декількаповерхневого аналізу.

Метафора як лінгвістичне явище активно вживана майже в усіх дискурсах. Вона знайшла своє відображення і в українському політичному дискурсі.

Політичний дискурс – це специфічний тип мовленнєвої практики, застосований у політичній сфері для вираження та обговорення політичних поглядів, ідей, стратегій, аргументації та рішень. Це засіб комунікації між політиками та громадянами, а також між самими політиками. Він використовує мовні засоби для конструювання образів, формування певних переконань та впливу на громадську думку. Одним із таких засобів є концептуальна метафора.

Основні елементи політичного дискурсу пов'язані із вживанням специфічної лексики, образності, риторичних прийомів, а також визначенням ідентичності та ставленням до неоднорідних політичних питань. Політичний дискурс є виразником різних ідеологій, інтересів і поглядів, що наявні в політичному співтоваристві.

Під час своїх виступів політики прагнуть звертатися до широкого кола слухачів або потенційних виборців. Для цього вони використовують методи, спрямовані на вплив на внутрішні переконання слухачів. Один із неочевидних і тонких способів досягнення цієї мети полягає в застосуванні концептуальної метафори.

Питання доречності використання концептуальної метафори в політичних промовах контраверсійне. Для з'ясування впливу метафорики на аудиторію в політичному дискурсі проведено соціолінгвістичне дослідження, яке показало низку результатів.

Порівняно з прямим вживанням слів концептуальні метафори не висловили сильнішого або ширшого емоційного впливу. Натомість ми з'ясували, що негативна інформація сприймається спокійніше в разі маскуваності її в метафоричний контекст. Це може слугувати Президентіві інструментом для контролювання рівня людського незадоволення. Щодо вживання метафоричних висловів у мові ЗМІ аудиторія виявилася більш одноставною. Новинний контент аудиторія опитаних більшістю голосів обрала вживати із заголовками в прямому значенні слів. Це спричинено

необхідністю швидкої реакції на інформацію та браком часу через значну глобалізацію в суспільстві.

Концептосфери в метафоричних висловах Володимира Зеленського нерідко перебувають на перетині одна одної. У вивченні цих перехресних зонах ми вбачаємо перспективу майбутніх досліджень з нашої проблематики. Ще однією можливою темою для подальших досліджень може бути докладне вивчення певної концептосфери із з'ясуванням причин використання, етимології висловів. У промовах нерідко трапляються індивідуальні метафори Володимира Зеленського, що теж можуть слугувати об'єктом подальших досліджень мовознавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексієвець, О. М. (2012). Історія та сучасність політичної лінгвістики. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія «Історія, міжнародні відносини». Тернопіль, 9, 248–255.*
2. Андрейченко, О. (2012). *Артефактна метафора в сучасному політичному дискурсі: когнітивний аспект.* <http://litmisto.org.ua/?p=9117>.
3. Антонова, О. В. (2007). Лінгвокогнітивний механізм метафори. *Нова філологія, 2 (22).*
4. Арістотель, Псевдо-Лонгін, & Горацій (2007). *Античні поетики: Арістотель. Поетика. Псевдо-Лонгін. Про Високе. Горацій. Про поетичне мистецтво.* (Й. Кобів, Ю. Мушак, пер.). Київ: Грамота.
5. Баган, М. П. (2007). Заперечна функція іронічних слововживань у сучасній українській публіцистиці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 5, 109–114.*
6. Баган, М. П. (2012). *Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви: [монографія].* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
7. Балашова, С. С. (2007). Варіативність метафоричних моделей у німецькомовному політичному дискурсі. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки, 3.*
8. Бацевич, Ф. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики: підручник.* Київ: ВЦ «Академія».
9. Бистров, Я. В. (2014). Фрактальна модель концептуальної метафори в англomовному біографічному наративі. *Мовні і концептуальні картини світу, 48.*
10. Гоббс, Т. (1991). *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної* (Р. Димерець, В. Єрмоленко, Н. Іванова, Є. Мірошніченко, Т. Олійник, пер.). Київ: Дух і Літера.

11. Гузак, А. М. (2014). Позитивний імідж сучасного політичного лідера: вербальні механізми створення. *Нова філологія. Запоріжжя: ЗНУ*, 60, 35–42.
12. Гурко, О. В. (2022). Лінгвостилістична специфіка політичних промов В. Зеленського. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*.
https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/part1/4.pdf
13. Гуцуляк, Т.Є. (2013). Художня метафора як джерело формування синонімічних засобів української мови. *Наукові записки Ніжинського національного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки»*.
14. Дацишин, Х. П. (2004). Метафорична інтерпретація політичних реалій і проблема впливу на формування громадської думки. У А. В. Денисенко (Ред.), *Пам'ять століть, відтворена у слові* (с. 302 – 307). Київ: Планета.
15. Дацишин, Х. П. (2005). *Метафора в українському політичному дискурсі*. [Дис. канд. філол. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка]. Інституційний репозитарій Львівського національного університету імені Івана Франка.
16. Добровольська, Г. (2016). Метафора в ритуальних жанрах українського політичного дискурсу.
<http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/10723>
17. Єфімов, Л.П. & Ясінецька, О.А. (2004). *Стилістика англійської мови і дискурсивний аналіз*. Вінниця: НОВА КНИГА.
18. Ерліхман, А.М., & Дубіна, О. В. (2017). Концептуальна метафора у промовах Гіллари Клінтон. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 1(37), 11–13.
19. Ільїнська Л., Платонова М., & Смірнова, Т. (2013). *Метафоричні терміни: невловима магія трансформації значення. Збірник матеріалів 19-го європейського симпозіуму по мовам для спеціальних цілей. Відень*.
<https://glebov.com.ua/metaforychn%D1%96-term%D1%96ny.html>.

20. Колесникова, Л. В. (2019). Теоретичні аспекти дослідження метафори. *Лінгвістика*, 2 (41), 138 – 149.
21. Кондратенко, Н. В. (2022). Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського. *Записки з українського мовознавства*, 29. <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262417>
22. Казимир, І. І. (2007). *Концепт ПТАХ у мовній картині світу українського народу*: [дис. канд. філол. наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна]. Інституційний репозитарій Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.
23. Ковальська, Н. & Парахневич, А. (2016). Метафорична експансія та її сфери-джерела у політичній комунікації. *Політична наука*, 50 – 63.
24. Кочерган, М. П. (2003). *Загальне мовознавство: підручник*. Київ: Академія.
25. Кравець, Л. В. (2012). *Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст*: [монографія]. Київ: Академія.
26. Кравець, Л. Ю. (2014). Метафора як лінгвоментальний феномен. *Українська мова та література в школі*, 10, 39 – 42.
27. Краснобаєва-Чорна, Ж. В. (2006). Термінополе концепт. *Українська мова*, 3, 67 – 79.
28. Кришко, А. Ю. (2013). Рецепція ідейної спадщини Вільгельма Гумбольдта вітчизняними науковцями у контексті проблем розвитку української мови і мовної освіти ХІХ — початку ХХ століття: історіографія питання. *Педагогічний дискурс*, 15, 378—383
29. Лисиченко, Л. А. (2004). Структура мовної картини світу. *Мовознавство*, 5-6, 36 – 41.
30. Локк, Дж. (2002). Розвідка про людське розуміння (Н. Бордуков, пер.). Київ: Акта.

31. Магас, Н. М. (2013). Емоційне забарвлення політичного дискурсу: прагматичний аспект. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*, 28, 115–124.
32. Мінчак, Г.Б., Заскалета, В.П. (2023). Вербалізація концепту СЛОВО в художній творчості Мирослава Дочинця. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». Т. 26 (1).* 74-91. <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2023.286190>.
33. Наєнко, Г. М. (2019). Когнітивна метафора в науковому тексті П. О. Лавровського. *Мовознавство*, 1, 31 – 43.
34. Непоп-Айдачич, Л. В. (2021). Теоретичні питання вивчення концептуальних кодів та процесів їх взаємодії. *Мовознавство*, 6. 40 – 52.
35. Ніцше, Ф. (2004). *Народження трагедії. Невчасні міркування I—IV; Твори спадку 1870—1873 (Повне зібрання творів у 15 томах. Т1.)*. (К. Котюк, О. Семотюк, О. Фешовець, пер.). Львів: Астролябія.
36. Овсієнко, А. С (2018). Метафора в сучасному мовознавстві: тлумачення та класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 32 (3), 105 – 110.
37. Овчаренко, Н. І. (2013). Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Проблеми граматики і лексикології української мови»*, 10, 111 – 114.
38. Романюк, С. А. (2015). Лінгвостилістичні особливості інавгураційної промови (на прикладі виступу Президента України Петра Порошенка). *Лінгвостилістичні студії*, 3, 158-166.
39. Селіванова, О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля.
40. Скаб, М. (2008). *Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: [монографія]*. Чернівці: Рута.
41. Слободян, М. В. (2011). Метафоризація як когнітивний процес. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія «Лінгвістика і літературознавство»*, 24, 460 – 467.

42. Стретович, Т. П. (2017). Класифікаційне розмаїття видів метафор. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 9 «Сучасні тенденції розвитку мов», 16, 232 – 239.*
43. Українська мова: енциклопедія (2004). *Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана.*
44. Плаксіна, І. Ю. (2013). Когнітивна теорія метафори. *Держава та регіони. Серія «Гуманітарні науки», 2-3, 59 – 62.*
45. Почепцов, Г. Г. (1996). *Теорія комунікації.* Київ: Спілка рекламистів України, Українська асоціація паблік рилейшнз.
46. Почепцов, Г. Г. (2014). *Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіакомунікації: монографія.* Київ: Спадщина.
47. Потебня, О. О. (1985). *Естетика і поетика слова: збірник.* Київ: Мистецтво.
48. Черська, І. Н. (2001). Установка и убеждение как доминирующий признак политического дискурса. *Вісник Харківського університету. Серія «Філологія», 520, 57 – 60.*
49. Шапран, Д. П. (2016). Мілітарна метафора в українській маркетинговій термінології. *Молодий вчений, 5 (32), 526 – 530.*
50. Шевченко, Л.Л. (2022). Деякі аспекти мовного втілення текстових концептів. *Мовознавство, 6, 48 – 63.*
51. Шевченко, Л. Ю. (1996). *Сучасна українська мова: довідник.* Київ: Либідь.
52. Яворська, Г. М. (2002). Політична риторика та реалії європейської інтеграції. *Віче, 7, 66 – 71.*
53. Ясіновська, О. В. (2003). Про межі термінів поняття і концепт у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологія», 30, 257 – 268.*

54. Augustine (2017). *Confessions: A New Translation by Sarah Ruden*. New York: Modern Library.
55. Beauzée, N. (1974). *Grammaire générale ou exposition raisonnée des éléments nécessaires du langage, pour servir de fondement à l'étude de toutes les langues. P.: J. Barbou, réédité en fac-similé, Stuttgart-Bad Cannstatt : Friedrich Fromann Verlag.*
56. Black, M. (1962). *Models and Metaphors*. Cornell University Press.
57. Chenki, A. (1996). *Modern Cognitive Approaches to Semantics of Similarities and Differences in Theories and Goals*. Problems of Linguistics.
58. Demetrius, (1995). *On Style: Introduction, Text, and Translation*. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard UP.
59. Fabiszak, M. A (2007). Conceptual metaphor approach to war discourse and its implications. *Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM.*
60. Fontanier, P. (1977). *Les Figures du discours. P.: Flammarion, coll. «Champs Classiques».*
61. Fontanier, P. (1979). *Manuel classique pour l'étude des tropes. LUX.*
62. Fontanier, P. (1980). *Des figures autres que tropes. LUX.*
63. Gordon, D. (1978). *Therapeutic Metaphors*. Meta Publications.
64. Hart, C. (2017). Metaphor and intertextuality in media framings of the (1984–1985) British Miners' Strike: A multimodal analysis. *Discourse & Communication, 11(1)*. 3–30.
65. Quintiliani, A. (1963). *De Musica libri tres*. R. P. Winnington-Ingram, B.G. Teubner (Leipzig).
66. Lakoff G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

67. Richards, I. (1936). *The Philosophy of Rhetoric*. Oxford University Press.
68. Turner M. & Fauconnier, G. (1998). Conceptual Integration Networks. *Cognitive Science*, 22 (2).
69. Maccormac, E.R. (1985). *Cognitive Theory of Metaphor*. The MIT Press.
70. Newmark, P. (1988). *Approaches to Translation*. New York: Prentice Hall.
71. Ortony A. (Ed.). (1993). Contents. In *Metaphor and Thought* (2nd ed., pp. vii-x). toc, Cambridge: Cambridge University Press.
72. Van den Broek, R. (1985) *Second thoughts on Translation Criticism. A Model of its Analytic Function*. The Manipulation of Literature. Studies in Literature Translation.
73. Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and power*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
74. Stienstra, N. (1993). *YNWH is the Husband of His People. Analysis of biblical metaphor with special reference to translation*. Kampen Kok Pharos.
75. Skirl, H. (2007). *Metapher*. Heidelberg: Universität Winter Heidelberg.
76. Stockwell, P. (2002). *Cognitive Poetics*. London, New York: Routledge.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Привітання Президента Володимира Зеленського з нагоди Дня Незалежності України. <https://www.president.gov.ua/news/privitannya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-n-77265> (дата звернення: 24.08.2022).
2. Привітання Президента України Володимира Зеленського з Великоднем. <https://www.president.gov.ua/news/privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-z-veli-74529> (дата звернення: 24.04.2022).
3. Привітання Президента України з Великоднем. <https://www.president.gov.ua/news/privitannya-prezidenta-ukrayini-z-velikodnem-82293> (дата звернення: 16.04.2023).
4. Привітання Президента Володимира Зеленського з нагоди Дня Незалежності України. <https://www.president.gov.ua/news/privitannya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-n-85145> (дата звернення: 24.08.2023).
5. Звернення Володимира Зеленського з нагоди Дня захисників і захисниць України. <https://www.president.gov.ua/news/zvernenya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-za-85993> (дата звернення: 01.10.2023).
6. Вітання Президента України християнам західного обряду з Різдом. <https://www.president.gov.ua/news/vitannya-prezidenta-ukrayini-hristiyanam-zahidnogo-obryadu-z-80069> (дата звернення: 24.12.2023).
7. Вітання Президента України з Різдом Христовим: <https://www.president.gov.ua/news/vitannya-prezidenta-ukrayini-z-rizdvom-hristovim-80261> (дата звернення: 06.01.2023).
8. Застосування права вето потребує реформування, і це може стати ключовою реформою ООН – виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН: <https://www.president.gov.ua/news/zastosuvannya-prava-veto-potrebuye-reformuvannya-i-ce-mozhe-85745> (дата звернення: 20.09.2023).
9. Україна може битися й жити, бо є воїни, які очищують наше небо від російського зла – Президент із нагоди Дня Повітряних сил ЗСУ:

<https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-mozhe-bitisya-j-zhiti-bo-ye-voyni-yaki-ochishuyut-84> (дата звернення: 06.08.2023).

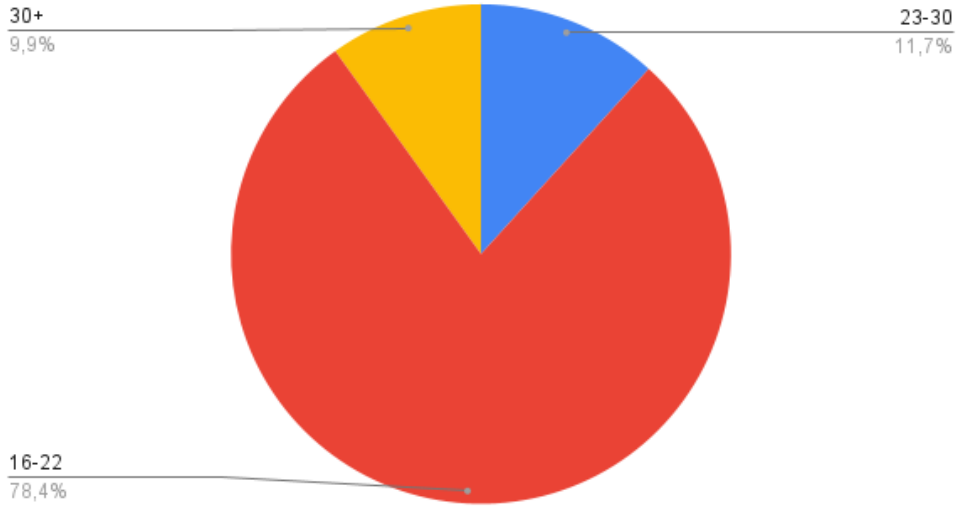
10. Звернення Президента України з нагоди Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-z-nagodi-dnya-pamyati-ta-pere-82761> (дата звернення: 08.05.2023).
11. Звернення Президента України з нагоди Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-z-nagodi-dnya-peremogi-nad-na-74925> (дата звернення: 09.05.2022).
12. Не лише завдяки силі нашої зброї, а й силі нашого духу та людяності в Україні ніколи не пануватиме зло – звернення Президента Володимира Зеленського: <https://www.president.gov.ua/news/ne-lishe-zavdyaki-sili-nashoyi-zbroyi-j-sili-nashogo-duhu-ta-85973> (дата звернення: 29.09.2023).
13. Звернення Президента України ввечері другого дня масштабної війни. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-vvecheri-drugogo-dnya-masshta-73189> (дата звернення: 26.02.2022).
14. Виграти цю зиму, пройти всі складнощі й дати захист нашим людям – це дуже важливо – звернення Президента України: <https://www.president.gov.ua/news/vigrati-cyu-zimu-projti-vsi-skladnoshi-j-dati-zahist-nashim-86153> (дата звернення: 06.10.2023).
15. «Мир», «перемога», «Україна» – три слова, задля яких ми боремося протягом уже ста днів після восьми років – звернення Президента Володимира Зеленського: <https://www.president.gov.ua/news/mir-peremoga-ukrayina-tri-slova-zadlya-yakih-mi-boremosya-pr-75585> (дата звернення: 03.06.2023).
16. Володимир Зеленський в інтерв'ю Бі-бі-сі: «Ми не погодимося на заморожений конфлікт»: <https://www.bbc.com/ru/ssian/articles/cx7eyqz88zxo> (дата інтерв'ю: 21.06.2023).
17. Звернення Президента України Володимира Зеленського з нагоди Дня Героїв Небесної Сотні: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya>

[prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-z-nagod-81097](#) (дата звернення:
20.02.2023).

**ДОДАТОК. Результати соціопитування українців щодо ставлення до
політичної метафорики**

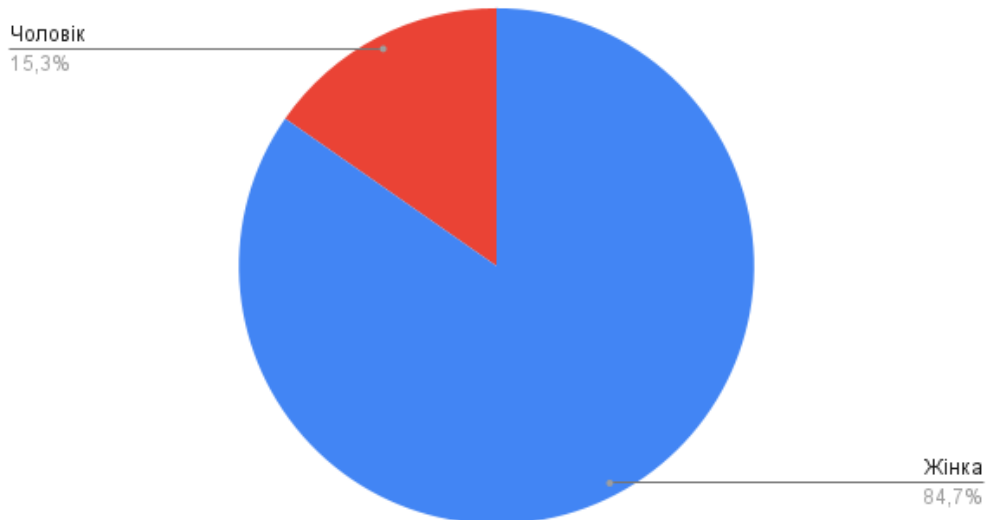
Діаграма 1

Ваш вік.

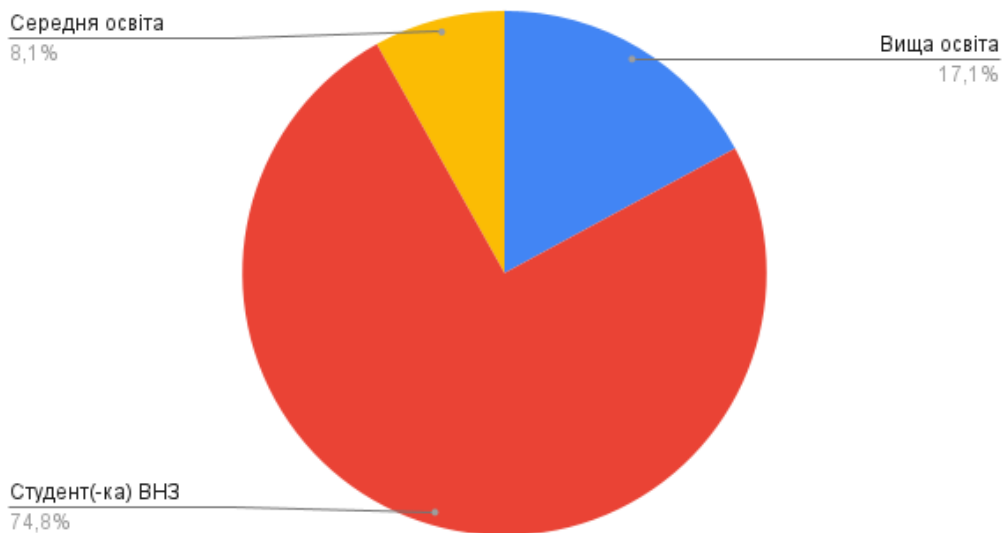
Діаграма 2

Ваша стать.

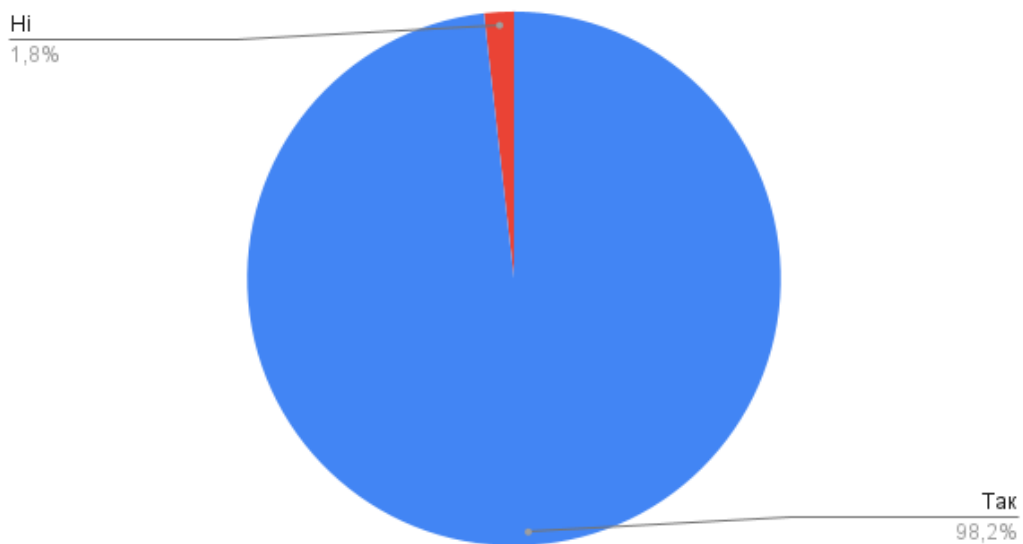
Діаграма 3

Ваша освіта.

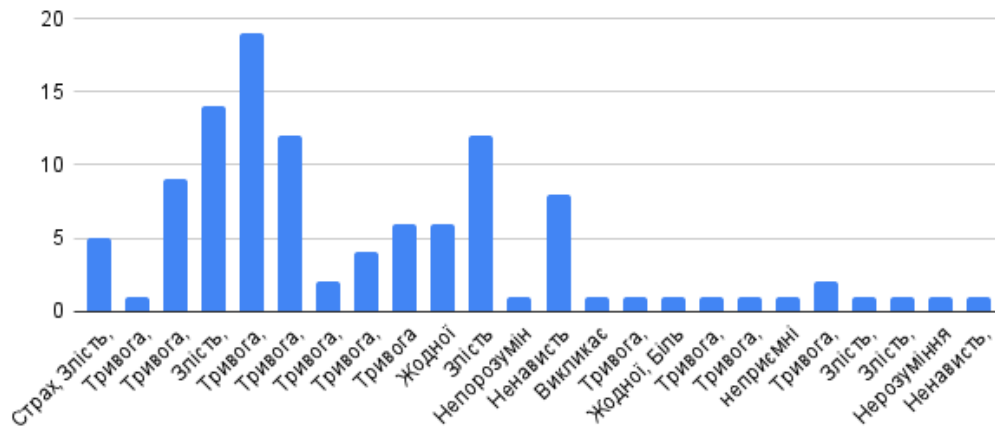
Діаграма 4

Чи знаєте Ви, що таке метафора?

Діаграма 5

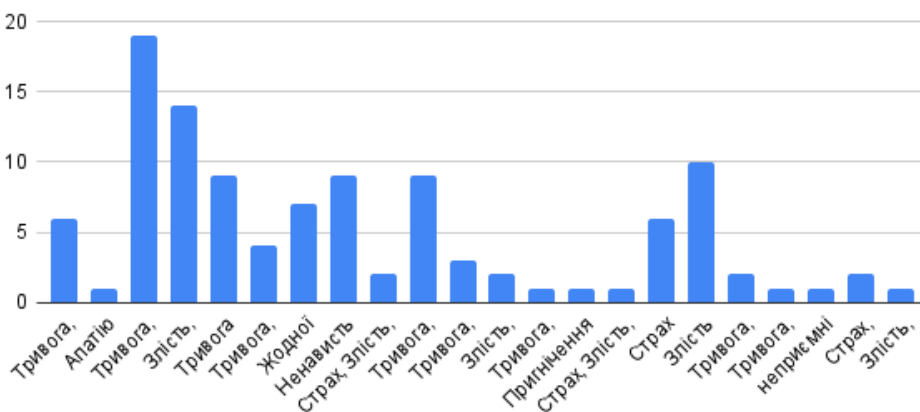
Яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення на

Кількість значень для "Яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «24 лютого 2022 року

Діаграма 6

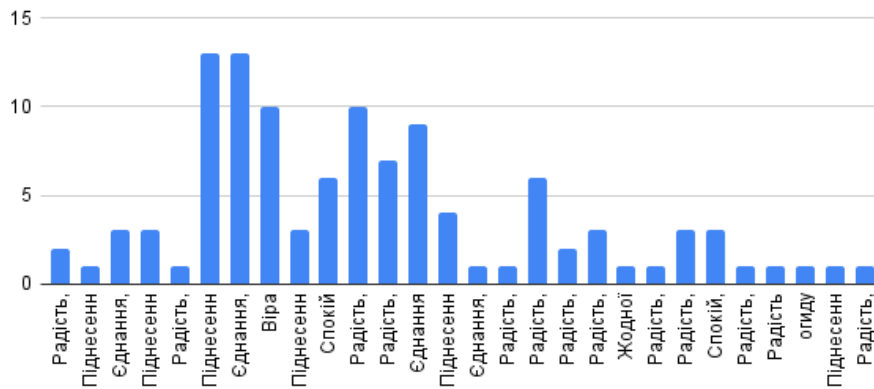
Яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «На світанку 24 лютого росіяни принесли в наш дім холод, темряву та

Кількість значень для "Яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «На світанку 24 лютого

Діаграма 7

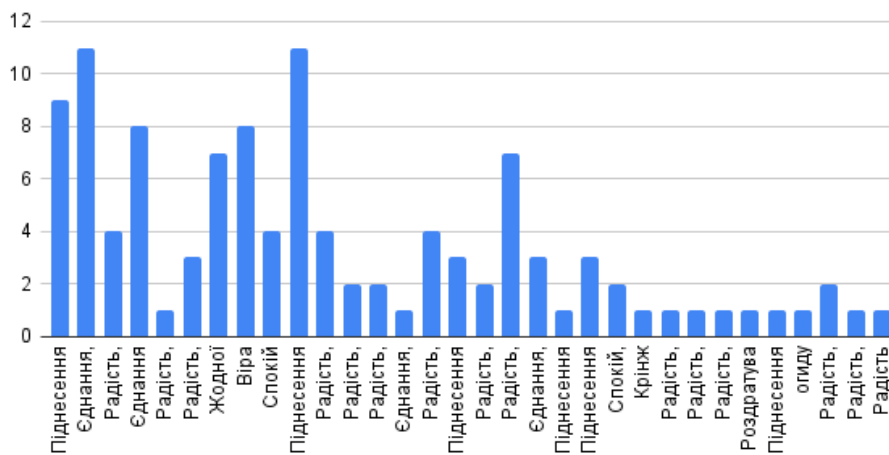
Яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «Багато українців об'єднались та допомагають один одному?»

Кількість значень для "Яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «Багато українців об'єднались та допомагають один одному?»"

Діаграма 8

Яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «Мільйони вогників в очах українців злились в один потужний промінь»

Кількість значень для "Яку емоцію у вас викликає фрагмент фрази: «Мільйони вогників в очах українців злились в один потужний промінь»"

Діаграма 9

Як новина приверне Вашу увагу та змусить клікнути на неї в пошуковій видачі?

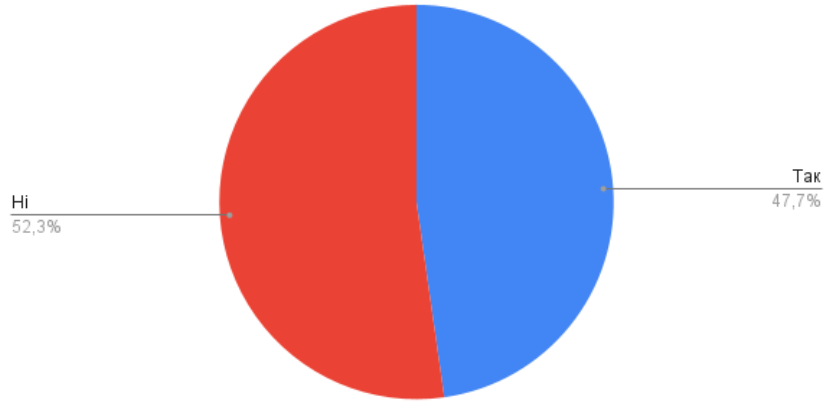
Діаграма 10

Як новина приверне Вашу увагу та змусить клікнути на неї в пошуковій видачі?

Діаграма 11

Чи вважаєте Ви доречним вживання метафор у політичних промовах?

SUMMARY

Kryvenko A.O. Conceptual metaphor in politician speeches of the President of Ukraine Volodymyr Zelenskiy.

Master diploma paper is dedicated to research of the issue of usage of conceptual metaphor and its categorization based on their conceptual sphere.

Over the past century, the number of studies on the intersection of cognitive science and linguistics has significantly increased. However, metaphorical theories cannot be considered entirely novel, as they were already explored in Ancient Greece. They have simply entered a new phase in their development, influenced by profound investigations into human psychology and word etymology.

The relevance of the work lies in the need to clarify new trends in conceptual metaphor, in the encompassing and systematization of new metaphors arising from the Russo-Ukrainian war. Domestic science lacks qualitative and in-depth research devoted to the comprehensive study of conceptual metaphor, especially in political discourse. New units require professional comprehensive analysis, thus underscoring the relevance of our study.

The aim of our research was to comprehensively analyze conceptual metaphor in the speeches of the President of Ukraine during the wartime period and identify its distinctive features. The scientific work clarified the specificity of conceptual metaphor in political discourse. We also identified the reasons influencing the creation of metaphors in political speech.

The main task of the research was to classify Zelensky's conceptual metaphors based on their origin. We successfully identified various thematic groups that form the conceptual worldview of the president.

We identified three main directions in the conceptual sphere and provided subtypes of these metaphors with vivid examples for each. Architectural and military metaphors were the most prominently represented in Zelensky's discourse. One of the key themes of conceptualization is the battle between light and darkness.

We conducted a sociolinguistic survey aimed at determining the impact of metaphor in political speeches on Ukrainians. The target audience for the survey consisted mostly of students aged 16 to 22.

Through the survey, we managed to find out that a metaphor with a negative context has a more emotional impact on the recipient than a positive one. At the same time, opinions on the appropriateness of using metaphors in political speeches were almost evenly divided. The second aspect of our study was the appropriateness of using metaphors in headlines in the media. It turned out that the majority of respondents prefer straightforward language when reading the news. This may be attributed to the high level of globalization.

In this direction, there is a broad perspective for research. For instance, one can elaborate on the illustrated metaphors and delve deeper into them from the perspectives of etymology, semantics, or syntax. The roles of concept spheres in political discourse would also be an interesting subject of investigation.

Key words: political discourse, metaphor, concept, conceptual metaphor, cognitive activity, donor zone, recipient zone, speech, emotion, influence, media.